

Kejsarens nya kläder: *eller vad tycker de som jobbar med ISO14001?*

Magisteruppsats
av
Piia Tainio

*Illustration av Piia
Tainio*

Vt 2009 HEKX02 (91-120 högskolepoäng)
Humanekologiska avdelningen vid Lunds Universitet
Handledare Thomas Malm

Abstract

This thesis is a phenomenological approach to perceived pros and cons of a mature ISO14001-certificate. I've also investigated if my interviewees have experienced an influence from their environmental management work to their personal environmental awareness. I also sought to see if these Environmental Management Officers thought that their having the certificate influences the general environmental awareness of the coworkers in any way.

The companies have been chosen on the basis of having had the ISO14001-certificate for a minimum of 2 years. The interviewees are of varying titles such as Environmental Management Officer. My criteria for participation is for them to both possess the overall view as well as practical knowledge of the maintenance of the system.

The result of the certificate of having an orderly environmental management system was highly valued by all. Most importantly they stated that not having the ISO14001 certificate or similar, is not an option. The fulfillment of that particular customer demand is imperative for participation in public tendering. Every disadvantage was stated reluctantly and with mitigating pronouncements such as "it is still worth it". Among those listed were high costs of the auditing in comparison to the feedback, sometime disagreement with the external auditors, difficulty in stating the measurable environmental goals etc.

I concluded that even though at first everyone seemed thoroughly positive about the ISO14001-certificate, at a closer look what was listed an advantage, in fact turned out to be indispensable for staying in business.

Results were interesting if inconclusive regarding the influence of work on personal environmental values, but on the whole, the display of different ideas about the subject serve to inspire further research. Several expressed that the relationship between work and environmental values are somewhat symbiotic and also fed by the media.

As a byproduct of my research came the realization that the endeavour to reach sustainability, such as stipulated in the Bruntland Report, is expressed by several agents as a cybernetic feedback loop.

Key Words: Humanekologi, Human Ecology, ISO14001, hållbar utveckling, sustainable development, environmental management system .

Table of Contents

Abstract.....	2
Tack.....	4
Inledning: maskrosen och ISO14001.....	5
Presentation av organisationen ISO	7
Definitioner.....	8
Vad gör SIS?.....	9
Miljöledningssystemet ISO14001	10
Frågeställning, syfte och avgränsning.....	14
Disposition.....	14
Analytiska perspektiv.....	15
Hållbar utveckling.....	17
Metod: intervju.....	19
Urvalet	21
Litteraturen.....	22
Källkritik.....	24
Presentation av de intervjuade.....	25
Fördelarna med ISO14001.....	26
Nackdelarna med ISO14001.....	28
Personligt miljöengagemang.....	30
Miljöandan.....	32
Analys av intervjuerna.....	33
Diskussion.....	36
Slutsatser.....	39
Referenslista:.....	40
Muntlig källa:.....	41
Referenslista Hemsidor:.....	41
Bilaga 1 intervjufrågor.....	42
Frågorna	42
Redigerad version av frågorna	43
Bilaga 2 : Presentation samt översikt frågor och svar.....	44
Bilaga 3: Intervju med representant för SIS.....	46
Bilaga 4: Sammanfattningar av intervjuerna med miljöcheferna.....	48
ESAB.....	48
Tissue Europe.....	48
Atlas Copco.....	49
Akademiska hus.....	50
Ikaros.....	51
Italienska Bil	51
Canon.....	52

Tack

Ett hjärtligt tack vill jag framföra till alla dessa kunniga yrkesmänniskor som tagit sig tid från sin jäktade arbetsdag för att svara på mina frågor med stort engagemang. Utan er hade inte denna uppsats kunnat komma till. Ett tack förtjänar också min handledare Thomas Malm och mina studiekamrater och min familj som alla på olika sätt stött mig i detta arbete. Min far Juha Tainio förtjänar ett särskilt tack, då han med sin långa erfarenhet som reporter har givit mig goda praktiska råd inför intervjuerna.

Inledning: maskrosen och ISO14001

Jag har alltid haft litet svårt att förstå den allmänna aversionen mot maskrosor, trots att jag själv försöker litet halvhjärtat hindra dem från att ta över helt i trädgården. I boken *Beginning Again* (1993:99-101), berättar David Ehrenfeld om sina egna fördomar mot maskrosor vilka trotsar hans bättre vetande som Professor i biologi: han plågar nämligen sina grannar med föreläsningar om farorna med en helt ogräsfri gräsmatta, trots att han själv njuter ohämmat av att rycka upp och förstöra maskrosorna i sin egen gräsmatta. Han menar att trots att maskrosen egentligen har många nyttiga användningsområden som sallad exempelvis, så avskys denna seglivade blomma av så många, inklusive honom själv, på ett fullkomligt irrationellt och fördomsfullt sätt. Detta beror främst på kontrollbehov menar han. Ehrenfeld illustrerar detta med att berätta om en man som odlade och konserverade maskrosor till försäljning. Otroligt nog misslyckas han med två skördar på rad och medan åkern försmäktade växte de vilda maskrosorna friska och fina vid sidan av. Mannen kliade sig i huvudet och undrade hur det kunde vara möjligt att de växer så bra när man inte vill ha dem, men utvecklar alla kända problem om man gödslar dem, vårdar och till och med rensar ogräset runt om. Slutpoängen av denna lilla historia är att grunden till den trädgårdsodlande människans maskroshat är att den så flagrant visar på människans brist på kontroll över naturen (Ehrenfeld 1993:99-101). I själva verket hatar vi maskrosor, enligt Ehrenfeld, inte för att de är onyttiga eller av annan förnuftig orsak, utan för att de bara står där och hojtar att kejsaren har inga kläder (1993:99-101).

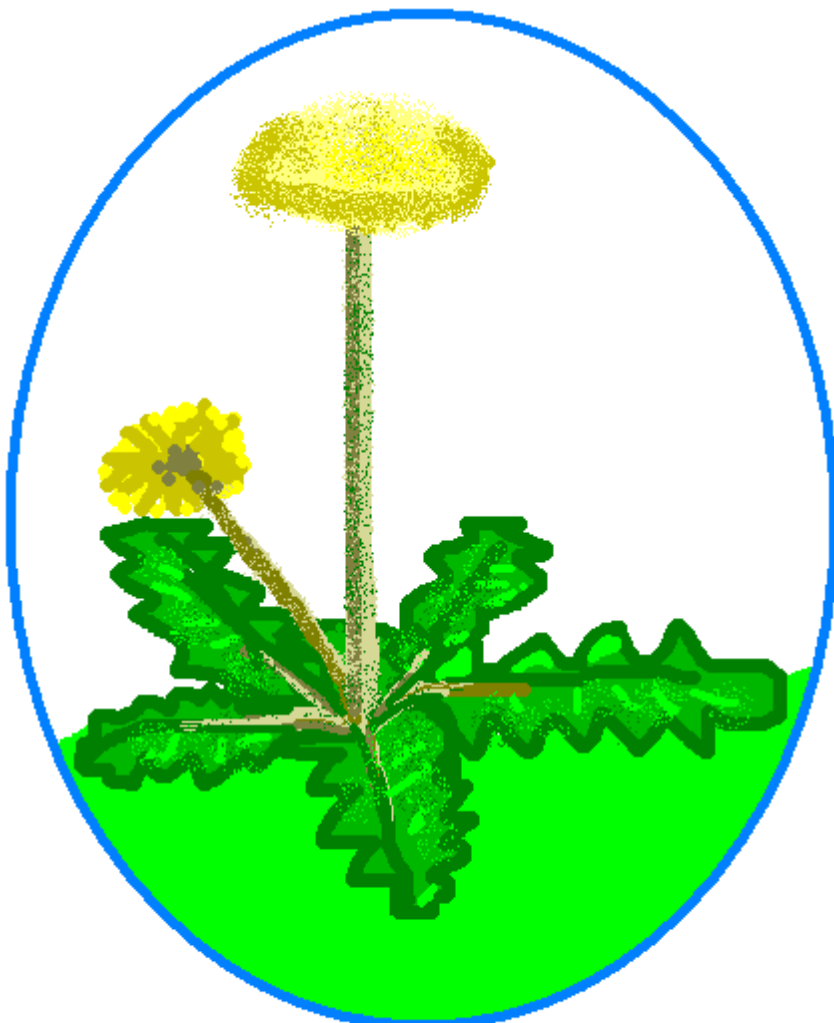

illustration av Piia Tainio

Vad har denna historia med ISO14001 att göra? Om man tänker sig trädgårdsmästaren som företagsledning och trädgården som ett företag, så är det ISO14001 som hjälper honom att bland annat avgöra vilka bekämpningsmedel som är lämpliga för honom att använda i maskrosbekämpningen om han vill behålla sitt certifikat. Nu handlar ju inte ISO14001 enbart om maskrosbekämpning utan är ett verktyg för systematiskt miljöarbete för att få en överskådlig struktur. Själva certifikatet fungerar som ett slags kontrollverktyg eftersom ett certifierat företag måste klara extern revision för att få behålla sitt certifikat. Denna insikt fick mig att ställa mig själv denna fråga: hur kommer det sig att jag är så intresserad av ett kontrollverktyg? Jag som inte ens ids att på allvar bekämpa mina egna maskrosor. Jag önskar att jag kunde svara att jag genomskådat den och undersökt den närmare bara i ren fascination. Men jag är inte så säker på det... betydligt trovärdigare är att jag förtjust sprungit omkring med den hammare jag hittat och letat spik. På vilket sätt påverkar ISO14001 trädgårdsmästarens inställning till

sin trädgård och sitt arbete? Påverkar den överhuvudtaget inställningen till maskrosor, kirskål och annat ogräs?

Ända sedan jag hörde talas om ISO14000 första gången i slutet av 90-talet, har jag undrat om det verkligen hjälper. Blir man då ett riktigt miljömedvetet företag med äkta motivation och engagemang om man har lyckats skaffa sig ett certifikat? För att verkligen ta reda på hur det förhåller sig med den saken, skulle man behöva ett mycket mer omfattande material än vad jag har haft tillgång till och mer tid, men jag ville ändå skrapa lite på ytan och se hur de personer som jobbar på miljöcertifierade företag och har positioner med överblick över situationen tycker att det är med den saken.

Presentation av organisationen ISO

Här följer en kort presentation av ISO:s uppbyggnad som organisation och dess relation till SIS och Swedac. ISO står för *International Organization for Standardization* ISO är det globala standardiseringsorganet med 140 medlemmar, från lika många länder. Förkortningen "ISO" härleds från grekiskans *ISOs*, i betydelsen jämlik (ISO:s hemsida 081126). CEN, European Committee for Standardization är den europeiska standardiseringsorganisationen med 30 medlemsnationer de kallar sig "a business facilitator in Europe" (CEN:s hemsida 081126). SIS (Swedish Standards Institute) är Sveriges representant i CEN och ISO de arbetar intensivt med, förutom att tillvarata sina svenska medlemmars intressen, att effektivisera processen med att ta fram och införa nya standarder. Det är en medlemsorganisation för företag för att främja standardiseringsutveckling. Mot en medlemsavgift får medlemmarna delta i tekniska kommittéer, en röst på SIS årsmöte samt information i tidigt skede om standardiseringsarbetet och avgiftsfri rådgivning (SIS hemsida 081126). Detta är alltså en organisation initierad av företag för företag.

Definitioner

Följande definitioner kring ISO-organisationen och ISO-certifieringen är tagna från respektive officiell hemsida om inget annat anges.

- ISO står för International Organization for Standardization (ISO:s hemsida 081126). Skapar internationella standarder bl.a ISO14001.
- CEN står för European Committee for Standardization (CEN:s hemsida 081126). De skapar bl.a EN standarderna som gäller i Europa och i alla de 30 medlemsländerna.
- SIS (Swedish Standards Institute) är Sveriges representant i CEN och ISO. (SIS officiella hemsida 081126).
- SWEDAC (styrelsen för teknisk ackreditering) är en statlig myndighet som utför bl.a ackrediteringar i Sverige, efter kompetensbedömning. Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll Ackrediteringsverksamheten, som innebär kompetensprövning, omfattar laboratorier, certifieringsorgan, kontroll- och besiktningensorgan som sysslar med analys, provning, kalibrering, certifiering, kontroll och besiktning inom olika sektorer. SWEDAC är även föreskrivande och tillsynsmyndighet för legal mätteknik, central förvaltningsmyndighet för frågor om ädelmetallarbeten och har samordningsansvar för den totala marknadskontrollen i Sverige (SWEDAC:s hemsida 081126).
- Certifieringsorganen är olika företag ackrediterade av SWEDAC, de är de som utför revisioner och utfärdar certifikaten.
- Ett styrande dokument inom miljöledningssystemet ISO14001, kan exempelvis vara en manual om hantering av kemikalier på en arbetsstation (Brorson & Almgren. 2005:111).
- Redovisande dokument kan vara ett mötesprotokoll eller en redovisning av ett beslutsförlopp (Brorson & Almgren. 2005:60).
- Avvikelse används inom ISO i betydelsen misstag eller avvikelse från bestämd riktlinje (Brorson & Almgren. 2005:135).
- ISO14000 syftar på hela serien med miljöstandarder (intervju med L. Jonsson, SIS: bilaga 3).
- ISO14001 syftar på miljöledningssystemet (Brorson & Almgren. 2005:16).

Vad gör SIS?

Jag intervjuade Lars Jonsson, projektledare på SIS angående SIS roll när det gäller ISO14001. Hela intervjun finns med som bilaga 3. Han berättade att SIS är en idéel organisation bestående av medlemmar som representerar svenska företag, organisationer och myndigheter. SIS har till uppgift att samordna svenska intressen i det internationella arbetet i att utveckla/ta fram standarder. Det fungerar så att ISO:s representant i Sverige (SIS) tar fram standarder i bl.a ISO 14000-serien, det är totalt sett ett 20-tal standarder i den serien. Dessa behandlar förutom miljöledningssystem även regler för hur man gör livscykelanalyser, för hur man ska arbeta med miljömärkning och miljödeklarationer. Hur man ska mäta växthusgaser och hur man ska mäta miljöprestanda i en organisation osv. Lars säger: Inom SIS organisation har vi tekniska kommittéer där det sitter representanter för i princip alla stora svenska företag och väldigt många små och medelstora företag som följer det internationella arbetet. När det är internationella förhandlingar, berättar Lars, så åker vi iväg med en svensk delegation som är med i förhandlingarna och då diskuterar man hur texterna ska utformas som ska stå i standarden och om man ska ändra någonting eller lägga till någonting. Det är nämligen så att alla standarder ses över vart tredje eller vart fjärde år.

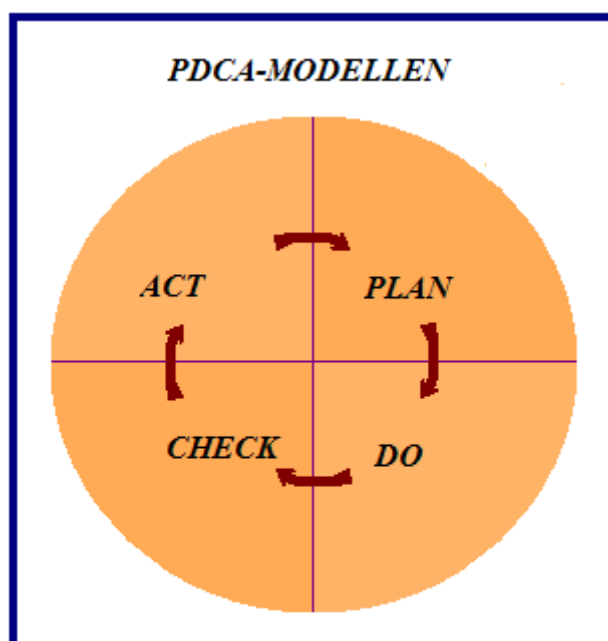
SIS ägnar sig inte åt att utfärda certifikat eftersom det är viktigt att skilja på själva standardiseringsarbetet och på hur man använder standarden på marknaden, enligt Lars. De är certifieringsorganen runt om i Sverige, som sköter certifieringen av de företag som vill ha ett ISO14001-certifikat, precis som i andra länder. SIS har ingen kontrollfunktion heller gentemot certifieringsorganen, dvs de företag som utfärdar certifikaten, utan dessa ackrediteras av SWEDAC (styrelsen för teknisk ackreditering). Lars förklarar vidare: Däremot så samarbetar vi med SWEDAC på så sätt att vi ser till att de alltid har de senaste utgåvorna av standarderna och att SWEDAC alltid är informerad om de nya standarderna som snart kommer, eftersom de måste ligga tidigt ute med att skriva de föreskrifter som gäller för certifieringsorganen. Alltså de krav som certifieringsorganen måste uppfylla för att bli ackrediterade och kunna utfärda certifikat.

SIS är alltså en av medlemmarna i ISO som är med och bestämmer hur de internationella standarderna, som tex ISO14001 ska utformas och vad som ska stå i den. SWEDAC utfärdar ackrediteringar till de företag i Sverige som uppfyller deras krav, för att de ackrediterade företagen/certifieringsorganen i sin tur skall kunna utvärdera exempelvis miljöledningssystem och certifiera dessa enligt ISO14001.

Miljöledningssystemet ISO14001

ISO 14000 är en serie standarder inom miljöledning (Brorson & Almgren. 2005:11) tex: ISO 14001 innehåller 55 skall-krav som kan revideras objektivt, samt en bilaga med vägledning, ISO 14004 som innehåller endast rådgivande vägledning, stödjande metoder och tillämpning (Brorson & Almgren. 2005:16). ISO14000-serien innehåller även olika hjälpmedel för LCA (livscykelanalys) tex ISO14040 för principer och struktur. ISO14001 är ett sk generiskt ledningssystem, vilket innebär att den kan tillämpas i alla typer av organisationer från statliga verk till alla typer av produktion av varor och tjänster (ISO:s hemsida 090408). Ibland ser man det skrivet ISO14001:2004, då betecknar 2004 det senaste året då denna standard reviderades (Brorson & Almgren. 2005:11, 13). Jag har baserat denna uppsats på det som gäller för ISO14001:2004 och det är denna den senaste upplagan som gäller om inget annat anges. Vissa av litteraturen jag använt har handlat om den gamla standarden från 1996, dvs ISO14001:1996, då denna standard först skapades. Ett exempel på detta är Axelsson, Almgren, Hjelm (2003) Effektivare miljöledningssystem- en studie om brister, behov och möjligheter till förbättring, som jag tittat på för att bilda mig en uppfattning om hur standarden har förändrats sedan den först kom.

Bilden här intill beskriver PDCA-modellen, det står för Plan – Do – Check – Act. Det är en handlings-cykel som ligger i grunden för alla generiska ISO ledningssystem (ISO:s hemsida 090408). I fasen **Plan**, analyserar man företagets nuvarande situation och utvärderar och kartlägger, i fallet ISO14001, sin miljöpåverkan. Sedan lägger man upp policy samt långsiktiga och kortsiktiga målsättningar. **Do**, innebär att man genomför dessa. **Check**, innebär att man mäter effekten av de genomförda åtgärderna och lär sig av sina misstag. **Act**, står för att man korregerar sina planer och sin implementering i enlighet med erfarenheten. Så börjar det om från början med analys och kartläggning. Detta är grunden för ständig förbättring. Denna cykel implementeras i företagets styrande rutiner och införlivas i mötesprotokollen för att kunna genom dokumentation följa utvecklingen av styrningssystemet (Brorson & Almgren. 2005:7).

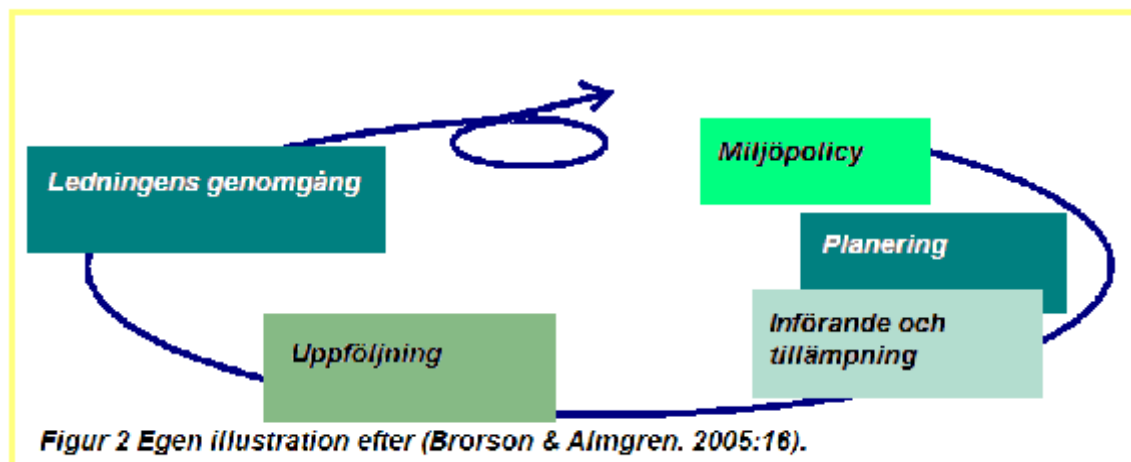

Figur 1 egen illustration av PDCA-modellen (Brorson & Almgren. 2005:7)

Denna figur (fig1), även kallad feedback loop eller cybernetisk cirkel (Capra.1997:63,64) representerar funktioner i en organisation eller en organism. Detta sätt att visualisera mönster i organisationer revolutionerade systemtänkandet i början på 1960-talet: för första gången i systemtänkandets historia skiljer man med hjälp av den cybernetiska cirkeln på mönster inom organisationen och fysiska strukturer, en skillnad som är avgörande för nutida utveckling av levande system (Capra.1997:63,64). ISO14001 är ett levande system i den bemärkelsen att den förbinder det certifierade företaget genom PDCA-modellen till ständig förbättring.

Avvikelse används inom ISO i betydelsen misstag eller avvikelse från bestämd riktlinje (Brorson & Almgren. 2005:135). Det kan vara ett beslut som inte följs eller något som inte följs upp (Brorson & Almgren. 2005:135). Man gör helt enkelt inte det man sagt att man skall göra (Brorson & Almgren. 2005:135). Att inte följa kraven i ISO14001 är en avvikelse (Brorson & Almgren. 2005:135). Avvikelse rapportering är en viktig del i ISO14001:2004 (Brorson & Almgren. 2005:135) för att åstadkomma ständig förbättring se fig 1. Jag skulle vilja säga att hanteringen av avvikelser är nyckeln till miljöledning enligt ISO14001, eftersom det handlar om att ta tag i sina misstag och därigenom

aktivt förbättra sin verksamhet. Jag menar också att när man samtidigt dokumenterar processen, har man möjlighet att i återblick förstå sammanhangen i avvikelserna och därmed bättre undvika dem i framtiden.

Arbetet med införandet av ISO14001 miljöledningssystem har delats in i olika steg: först av allt måste man inventera och bearbeta de viktiga miljöfrågorna, dvs först måste man identifiera miljöaspekterna i hela sin verksamhet, sedan bestämma vilka av dessa som är betydande (Brorson & Almgren. 2005:30-40). Det första steget till att införa ett miljöledningssystem enligt ISO14001 är en miljöutredning som bedömer företagets miljöstatus där alla möjliga aspekter av företagets verksamhet utvärderas ur miljösynpunkt (Brorson & Almgren. 2005:34). Nyckelfrågan är att identifiera både de betydande miljöaspekterna som finns inom företagets kontroll och de som företaget kan påverka, så som leverantörer (Brorson & Almgren. 2005:28f). Även miljöaspekter i användarskedet av produkter skall omfattas av utredningen (Brorson & Almgren. 2005:39). Resursanvändning tas också upp här: transporter, biologisk mångfald mm (Brorson & Almgren. 2005:39). Saker att ta hänsyn till vid bedömningen av miljöaspekternas betydelse enligt Brorson & Almgren (2005:32) är hur omfattande, allvarlig och varaktig påverkan på miljön och miljöförhållandena exempelvis ett utsläpp skulle ha. Vidare framhåller de hänsyn till kundkrav och legala frågor exempelvis gränsvärden för utsläpp som anges i tillstånd och bestämmelser (Brorson & Almgren. 2005:32). Vad gäller kundkrav kan det röra sig om innehåll av vissa farliga ämnen i produkter (Brorson & Almgren. 2005:32). Viktigt att tänka på i sammanhanget är synpunkter från interna och externa intressenter som buller, lukt eller andra störningar i omgivningen (Brorson & Almgren. 2005:32).

ISO14001 kräver noggrann kartläggning av alla miljöaspekter, miljöledningsstandarderna ger i sig ingen rekommendation om vilken metod som man skall använda för att välja ut sina betydande miljöaspekter men däremot krävs att man dokumenterat samtliga miljöaspekter och att man dokumenterar hur och på vilka grunder urvalet av de viktigaste miljöaspekterna sker (Brorson & Almgren. 2005:60). Företaget skall också regelbundet återvända till förteckningen och utvärdera den (Brorson & Almgren. 2005:61). Företagets miljöpolicy måste vara förankrad i de betydande miljöaspekterna och givetvis måste också miljömålen spegla de betydande miljöaspekterna (Brorson & Almgren. 2005:81). I miljömålen måste det finnas även detaljplaner rörande ansvarsfördelning, resurser och tidsplaner för uppnående av både delmål och övergripande miljömål (Brorson & Almgren. 2005:81). Alla delprocesserna i sig har en inbyggd feedback loop som illustreras av figur 1 och hela systemet har också det, beskrivet i figur 2 (Brorson & Almgren. 2005:16,17).

Även om man inte har utsläpp eller dylikt att mäta måste man ha miljömål som går att mäta och dokumentera framsteg i exempelvis energiförbrukning, antal miljöutbildade personer, mängden sopor och avfall mm (Brorson & Almgren. 2005:126). Mätningarna och övervakningen utgör faktagrunden

för uppföljningen (Brorson & Almgren. 2005:126). ISO14001 ålägger företaget att se till att alla personer har tillräcklig kompetens ur miljösynpunkt för de sysslor de är satta att göra (Brorson & Almgren. 2005:101). För att miljöledningssystemet ska fungera enligt avsikt, måste man regelbundet genomföra både interna och externa revisioner, som sedan skall ligga som grund för ledningens genomgång där även förbättringar till systemet skall föreslås (Brorson & Almgren. 2005:141,144). Det är företagets skyldighet att se till att man både är välinformerad om lagkrav som gäller verksamheten och att man följer dem, samt för att uppfylla ISO14001 se till att dessa uppdateras (Brorson & Almgren. 2005:64). Som alltid skall man också kunna visa med hjälp av dokumentation att man följer miljölagstiftningen (Brorson & Almgren. 2005:13). Vissa dokument är obligatoriska för standarden, som miljöpolicy, men överlag är det upp till företaget själv att se till att dokumentationen inte blir till en byråkratisk överbyggnad, utan att effektiviteten bibehålls och helst förbättras genom miljöledningssystemet (Brorson & Almgren. 2005:113). Dokumentation är en viktig del av ISO14001, man måste se till att alla rutiner kring miljöaspekterna och deras uppföljning blir dokumenterade på korrekt sätt och att alla styrande dokument uppdateras på tillbörligt vis (Brorson & Almgren. 2005:113).

Sammanfattningsvis kan jag säga att varje delmoment i figur 2 har sin inbyggda feedback loop i form av figur 1, man följer upp varje del av implementeringen av ledningssystemet, med utvärderingar och vidareutvecklar hela systemet liksom dess delar med hjälp av det man lär sig av sina misstag. Detta förutsätter att både ledningen och medarbetarna samarbetar för att utveckla systemet på ett prestigelöst sätt och att kommunikationen fungerar hela vägen. Att alla kan det som de behöver kunna för att fullfölja sin roll i systemets kretslopp och att när avvikelser inträffar att dessa behandlas och dokumenteras på ett sätt som bidrar till förbättring. Max-Neef (1991:57) förklarar vikten av kommunikation mellan olika nivåer i samhället, då mänskliga behov måste förstås i sammanhang för att skapa hållbar utveckling. Han menar att inget behov i sig är större än ett annat utan i och med att de existerar i ett sammanhang påverkar de varandra (Max-Neef:1991:49). Detta är anledningen till att det behövs kommunikation mellan mikro- och makronivåerna, eller det stora och det lilla sammanhanget, för att skapa förståelse för kopplingarna i samhället (Max-Neef:1991:57). Information bör alltså inte endast gå enkelriktat uppifrån och ned om man vill skapa något dynamiskt och hållbart enligt honom (1991:60). Det centrala för Max-Neefs hållbara samhällen är alltså självtillräckliga samhällen som agerar autonomt med medbestämmande och deltagande i viktiga beslut (Max-Neef:1991). Detta kan översättas till företagskultur där man får vara med och bestämma både inom stort som smått (Max-Neef:1991:57). Han menar att om utvecklingen följer hans modell ger det en kreativ och rättvis miljö i samhället/företaget (Max-Neef:1991:57). Man kan alltså säga att han förespråkar effektiv kommunikation för att uppnå dynamisk hållbar utveckling (Max-Neef:1991). Detta är också något som, något mer återhållsamt men dock, förespråkas av ISO14001-standardens, man kan nämligen inte få detta miljöledningssystem att fungera utan återkoppling mellan mikro- och makro nivåerna, dvs ledningen och medarbetarna i företagets olika flöden och funktioner. Detta syns bl.a på figur 2 där utvärdering åtföljs av ledningens genomgång, detta betyder att ledningen skall ta till sig och ta ställning till de avvikelser som medarbetarna rapporterar, samt föreslå förbättrande åtgärder (Brorson & Almgren. 2005:16). Givetvis förbättras denna kommunikation och de ständiga förbättringarna enligt mig om man aktivt uppmuntrar medarbetarna till att delta med förslag till förbättringar, vilket bör ge effektivare och mer precisa förbättringar.

Det kan tyckas att ekonomiska och konkurrensmässiga argument är de som lockar företag först och främst till att certifiera sig, men det blir mer och mer allmänheten/kunderna som börjar efterfråga garantier för att deras konsumtion inte förvärrar miljöproblemen (Kretsloppsdelegationen 1997). Dessutom finns ju statliga rekommendationer för kommuner och landsting att beakta just miljöaspekten i offentliga upphandlingar (Kretsloppsdelegationen 1997:209). Detta med upphandlingar och kundkrav är också något som flera intervjupersoner hänvisar till. När jag frågar Lars Jonsson, Projektledare på SIS vad han anser vara det övergripande syftet med ISO14001, svarar han ” Att erbjuda ett verktyg för

de organisationer som vill arbeta med att ständigt förbättra sitt miljöarbete. Förbättra sin organisations miljöprestanda. Det är ett verktyg för strukturerat miljöarbete. Mer om SIS och intervjun med Lars längre fram.

Frågeställning, syfte och avgränsning

Syftet är att ta reda på hur personer med överblick upplever effekterna av företagets ISO14001-certifikat. Frågeställningarna är hur är certifikatet att upprätthålla? Vilka är de upplevda effekterna av certifikatet i affärsmässigt hänseende? Vilka är de upplevda effekterna av arbetet enligt ISO14001 i fråga om personlig miljömedvetenhet hos de intervjuade själva och deras medarbetare?

Det finns många olika typer av miljöcertifikat, så jag begränsar mig till ISO14001 eftersom den är internationellt ansedd och utbredd över hela världen, precis som många Svenska företag och av den enkla anledningen att den kan jag själv mest om. Eftersom jag själv är intresserad av den typ av arbete som mina intervjupersoner har, blir det kanske en utmaning ibland att behålla distansen, men jag tror att det balanseras upp av min genuina nyfikenhet för hur de arbetar och upplever sitt arbete.

Disposition

Jag inleder med att förklara de viktiga begreppen kring ISO-organisationen och ISO14001-miljöledningssystemet, samt hur detta miljöledningssystem är uppbyggt och fungerar. Den som är väl förtrogen med dessa kan med fördel hoppa över den delen. Därefter kommer syfte och avgränsningar. Sedan förklarar jag vilka analytiska perspektiv jag använt mig av när jag tagit ställning till materialet, hållbar utveckling har fått en egen underrubrik i egenskap av att vara ett för uppsatsen väldigt centralt begrepp som dock ingår i analytiska perspektiv. Därefter följer reflektioner kring mitt val av metod: telefonintervjun. Jag ägnar mig sedan åt att redovisa urvalet och diskutera mina val av litteratur. Presentation av de intervjuade och redovisning av de viktigaste frågorna med utgångspunkt på mitt syfte och frågeställningar. Jag har valt att inte använda frågorna som rubriker eftersom detta skulle vara missvisande, då intervjuerna var halvstrukturerade, vilket gör att frågorna har formats fritt i varje intervjusituation. Slutligen analys av intervjuerna, diskussion och slutsats. Bland bilagorna återfinns bland annat sammanfattningar av intervjuerna med miljöcheferna samt intervjun med Lars Jonsson (representant för SIS) i sin helhet.

Analytiska perspektiv

Jag har utgått ifrån kvalitativ metod, den viktigaste poängen med kvalitativ forskning är att man betraktar människan inom hennes eget område (Ryen. 2004:17). Jag har alltså intervjuat personer om deras arbete och hur de har upplevt att detta arbete eventuellt har påverkat dem privat. Jag har haft en fenomenologisk approach (Alvesson & Sköldberg 2008:167) genom grundad teori dvs utgått ifrån intervjupersoners upplevelse av följderna av deras arbete med ISO14001 för dem själva och företaget. Fenomenologi är alltså att undersöka den generella upplevelsen genom det konkreta skeendet (Alvesson & Sköldberg 2008:167). Man utgår i fenomenologi ifrån vardagen och den subjektiva upplevelsen inte från teori (Alvesson & Sköldberg 2008:165,166). Jag håller mig alltså till det empiriska kvalitativa material jag samlat in och strävar efter att tolka det genom det intervjupersonerna berättar istället för att leta efter abstrakta teorier. Grundad teori används alltså av mig i bemärkelsen:

lågabstrakt teori med tydlig förbindelse till empirin (Alvesson & Sköldberg 2008:125) samt exploration i samhällsvetenskaplig kvalitativ metod (Alvesson & Sköldberg 2008:131) med fokus på fullödig förståelse av empirin, dess interna relationer och egenskaper visar sig genom att jag exempelvis reviderar principerna för urvalet successivt under forskningsprojektets gång. Jag valde till en början företag med kontor i Skåne för att möjliggöra intervju på plats, vilket visade sig fåfängt dels eftersom de personer jag behövde ha tag på ofta ändå satt i Stockholm och dels för att det var effektivare att ta det via telefon. Induktion från empirin i två steg inkännande av enskilda fall och jämförelse av flera fall (Alvesson & Sköldberg 2008:132). Detta har visat sig så att jag bland annat utökat och omprövat formuleringarna i mina frågor under arbetets gång. Ett exempel på det är när jag upptäckte att jag var tvungen att justera frågan angående om miljöandan bland de anställda blivit påverkad av certifikatet och att hela den frågan växte fram under arbetets gång. Därför har inte heller alla fått den frågan.

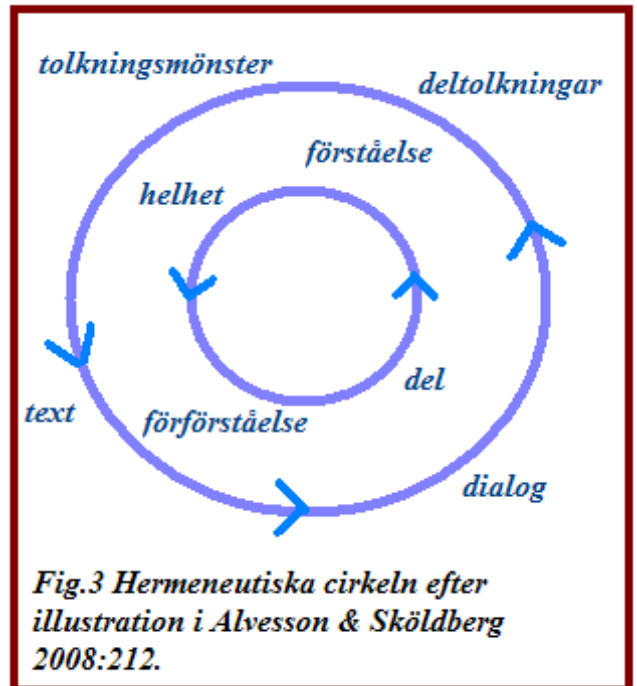

Fig.3 Hermeneutiska cirkeln efter illustration i Alvesson & Sköldberg 2008:212.

Analysarbetet illustreras med fördel av den hermeneutiska cirkeln och spiralen (Alvesson & Sköldberg 2008:211-212). Detta innebär att man utgår ifrån en förförståelse som man kompletterar med hjälp av den dialog man för med, i mitt fall intervjupersonerna och jämför med helheten i sin analys. Förståelse av del leder till förståelse av helhet och detta kombineras med förförståelse som leder till förståelse i en pågående dialog med materialet se figur 3. Åter igen en cybernetisk cirkel alltså, där man korrigerar kursen enligt den återkoppling man får (Capra.1997:63,64). Givetvis sker denna återkoppling både genom interaktion med intervjupersonerna och genom reflektion av annat material som litteratur. Detta kan även kallas den hermeneutiska spiralen där man alternerar mellan del och helhet för att successivt öka sin förståelse (Alvesson och Sköldberg 2008:194).

Definition av reflexivitet eller reflektion enligt Alvesson och Sköldberg "[...]man tar på allvar hur olika slags språkliga, sociala, politiska och teoretiska element är sammanvävda i den kunskapsutvecklingsprocess i vilken empiriskt material konstrueras och tolkas (2008:19-20)." Detta innebär att vad som vid första anblicken verkar vara klar avbildning av verkligheten, skall granskas kritiskt och ifrågasättas. Samtidigt menar Alvesson och Sköldberg att man "genom studiet av lämpliga genomtänkta utsnitt av denna verklighet kan ge viktigt underlag till en kunskapsbildning som öppnar snarare än sluter, som ger möjligheter till förståelse snarare än fastställer 'sanningar'(Alvesson och Sköldberg 2008:20)". För mig innebär detta bland annat att jag tolkar mitt material med ödmjukhet gentemot mina intervjupersoners

uttalanden och inser att jag inte har kontroll över alla vinklar även om jag strävar efter att täcka så många som möjligt av dem.

Jag är personligen av den åsikten att inom samhällsvetenskapen är renodlade metoder mindre framgångsrika, eftersom för att tolka samhällsliga fenomen som ju i sig är mångtydiga och mångfacetterade, krävs också flera perspektiv för att få ut maximal förståelse. Härtill vill jag ha sagt att jag ingalunda aspirerar till heltäckande förståelse för mina egna resultat, jag är bara en människa och hur jag än försöker genom olika teorier och metoder måste ändå min egen personlighet och mina egna förutfattade meningar lysa igenom. Jag är färgad av mina humanekologiska studier, liksom av mitt arbete med ISO9001 och ISO14001 vilka har givit mig mestadels positiva intryck av dessa verktyg. Det är inte möjligt att få en överordnad referensram för vetenskap, därför att det finns inget neutralt beskrivningsspråk eller några permanenta standarder som skulle gälla i alla lägen oavsett tid och rum, det finns heller ingen transcendent rationalitet som håller i alla situationer (Alvesson och Sköldberg 2008:73). Jag försöker i mitt arbete inta en hermeneutisk inställning av dialog mellan förförståelse och förståelse i tolkningen av mitt material (Alvesson och Sköldberg 2008:200, 206-207).

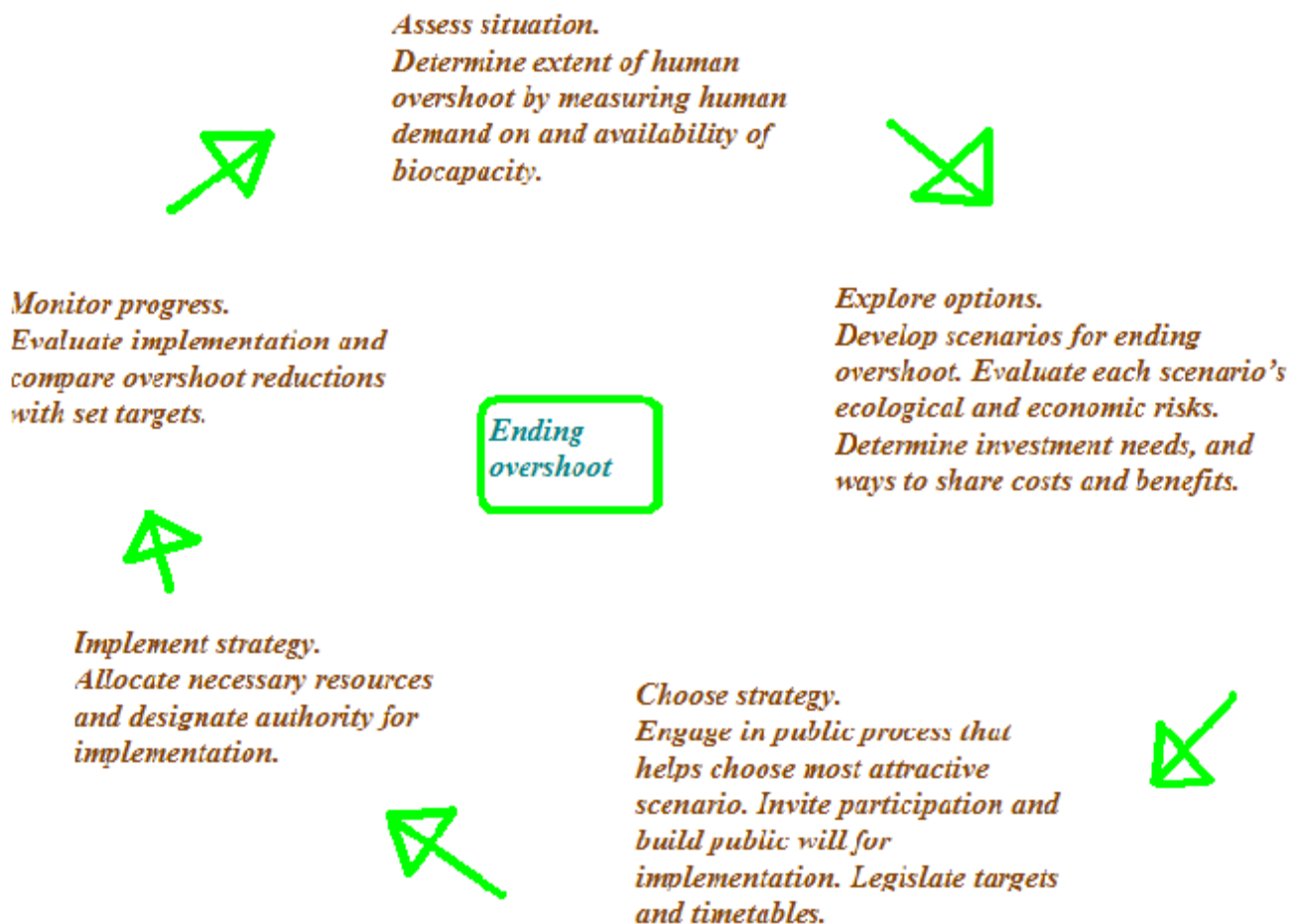
Hållbar utveckling

En av de mest centrala begreppen för både min uppsats, för ursprunget av ISO14000-serien och egentligen för hela den globala miljödebatten idag är hållbar utveckling. Begreppet har sitt ursprung i Bruntlandrapporten och definieras där så som följer (andra kapitlet):

Sustainable development requires meeting the basic needs of all and extending to all the opportunity to satisfy their aspirations for a better life. [...] sustainable development requires the promotion of values that encourage consumption standards that are within the bounds of the ecological possible and to which all can reasonably aspire.

Detta kan sammanfattas med att hållbar utveckling skall tillfredsställa dagens behov utan att äventyra framtida generationers möjlighet att tillfredsställa sina egna (egen översättning, Bruntlandrapporten: IV. Conclusion). En annan rapport som tar pulsen på den hållbara utvecklingen genom att undersöka biodiversiteten i förhållande till mänsklighetens stadigt ökande ekologiska fotavtryck är Världsnaturfondens (WWF) Living Planet Report (2006). Fast att det Ekologiska Fotavtrycket, så som beskrivet i Living Planet Report (2006:16-19), är i mångt och mycket ett verktyg riktat till regeringar och globala auktoriteter, finns en del relevant att hämta från WWF:s Living Planet report 2006, inte minst för att organisationen ISO borde kunna kategoriseras i sammanhanget som en global auktoritet. Intressant är att rapportens framtidsvision för att uppnå hållbar utveckling presenteras i form av en cybernetisk cirkel eller feedback-loop som påminner mycket om PDCA-modellen (jfr fig.4 & fig.1). Detta betyder givetvis inte att världen kan räddas genom ISO:s PDCA-modell bara för att det också är en Cybernetisk feedback-loop, utan att vägen till hållbar utveckling enligt Living Planet Report är att analysera sin situation, mäta sina framgångar, ta vara på lärdomarna av sina misstag och börja om från

CATALYSING THE TRANSITION TO SUSTAINABILITY

Figur 4: Egen illustration efter Living Planet Report 2006:29

början igen.

Systems thinking plays a key role: it helps to identify synergies and ensure that proposed solutions bring about an overall footprint reduction, rather than simply shifting demand from one ecosystem to another (Living Planet Report 2006:29).

Med overshoot i figur 4 menas att vi sedan slutet av 80-talet överskridit jordens regenerativa kapacitet, dvs vi konsumerar resurser snabbare än jorden hinner producera nya (Living Planet Report 2006:2).

Ekologiskt fotavtryck och WWF:s rapport borde definitivt vara av intresse för dem som vill gå vidare bortom ISO14001, eftersom det erbjuder ett mycket vidare perspektiv än vad som omedelbart är uppenbart i ISO14001 enligt min mening. En svaghet med ekologiskt fotavtryck är dock att det tar inte hänsyn till ackumulerade toxiner tex plutonium (Chambers, Simmons, Wackernagel 2000:113). Det finns med andra ord inget fotavtryck för ackumulerade toxiner såsom exempelvis surt regn etc, utan författarna menar istället att dessa företeelser ska helt fasas ut (Chambers, Simmons, Wackernagel 2000:113). Det är ju i sig självklart att förorening av resurser är inte hållbart men det är också för komplicerat att inkludera dessa uträkningar i fotavtrycket (Chambers, Simmons, Wackernagel 2000:113).

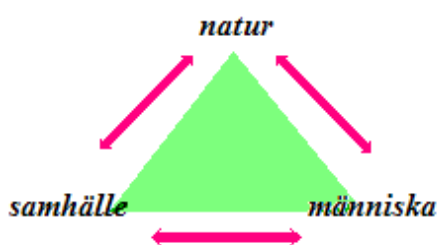

Fig. 5 Egen illustration av den humanekologiska triangeln.

Ett annat grundläggande antagande som jag utgår ifrån är den humanekologiska triangeln (Steiner 1993:57), med det menas att det finns en ömsesidig påverkan mellan individ, natur och samhälle (se fig.4). Det betyder att jag utgår ifrån denna ömsesidiga påverkan. ISO14001 har den uttalade funktionen att minska industrins ofördelaktiga påverkan i denna interaktion mellan människa, samhälle och natur (Brorson & Almgren. 2005:11). Miljökonferensen i Rio de Janeiro 1992 utgjorde ju startskottet för ISO14000-serien av miljölednings-standarder (Brorson & Almgren. 2005:11).

I enlighet med den humanekologiska triangeln vill jag se om om det uppstår en ringar på vattnet effekt av mina intervjupersoners arbete som fortplantar sig både hos de anställda och utanför i deras privatliv. Förutom kvantifierbara värden menar Almgren, Brorson och Enell, tillkommer genom införandet av ISO14001 även på kvalitativa värden som ökad trivsel på företaget genom bra miljöarbete, att det lockar kvalificerad arbetskraft och att man medvetet bearbetar företagskulturen i rätt riktning (2008:27-29). Man lyfter fram den goda sammanhållningen och positiva stämningen som ofta infinner sig i samband med att man inför ett miljöledningssystem (Almgren, Brorson, Enell 2008:27-29).

Metod: intervju

Jag har valt att använda mig halvstrukturerade frågor i mina intervjuer, för att ha friheten att anpassa frågorna efter situation och person. Den halvstrukturerade intervjun är som ett samtal med ett bestämt syfte, som Ryen beskriver såhär: Intervjuaren har på förhand förberett några stickord eller frågor som hon vill ställa, men den bestämda formuleringen och ordningen bestäms av intervjuens flöde och dynamik (Ryen. 2004:46,47). Angående tekniken kan man summera det så att även om teknik inte är allt så underlättar teknik för forskaren att lägga upp intervjun så att den tillåter intervjupersonen dennes egna formuleringar, utan att för den skull tappa fokus på den information hon är ute efter (Ryen. 2004:46). Bara för att man är väl förberedd så påverkar inte det negativt intervjuens syfte även om man vill ha en lös struktur på själva intervjun (Ryen. 2004:46).

Jag har arbetslivserfarenhet inom telemarketing och har använt mig av den erfarenheten i genomförandet av mina intervjuer. Bland annat en viktig detalj som kan mycket väl ha påverkat det höga antalet som tackat ja till att intervjuas är att jag tagit reda på titeln och namnet på personen jag vill intervjuas innan jag kopplas vidare till dem. På detta sätt försäkras jag om att personen som svarar har både den rätta befattningen och att jag känner till deras namn ger mig en bättre start i samtalet. Detta är något som jag rutinemässigt gör i mitt arbete och som även förespråkas av Cohen (1988:32, 33). Ursprungligen ville jag ha både intervjuer per telefon och på plats och därför hade begränsat mig till företag med kontor i södra Skåne. En anledning till att det blev endast en intervju på plats är att via telefon är det avklarat med en gång, medan intervju på plats måste tider passas och hållas reda på även av intervjupersonen. Den enda jag träffat på plats var Helén Möller på Akademiska Hus i Lund, detta gav mig givetvis en fördjupad förståelse för hur just hon uppfattar sitt arbete och det var på alla sätt en trevlig och givande upplevelse. Dessvärre upptäcker jag en tid efteråt att bandspelaren inte spelat in, trots att jag tyckte att jag kontrollerat den på plats. Därför är alla citaten från hennes telefonintervju då bandspelaren hade spelat in och jag har använt det ihåkomna och antecknade materialet från intervjun på plats mycket försiktigt. Nackdelen med intervjun på plats, missödet med bandspelaren åsido, var att i förhållande till tid och resor så var det rent krasst räknat mindre effektivt än att ta det via telefon. Telefonintervjun kan jag ju dessutom börja bearbeta direkt, medan det är i färskt minne, eftersom jag redan sitter vid datorn när intervjun avslutas.

En annan sak som jag tror kan ha påverkat fördelaktigt mina intervjuer är hur jag genomfört introduktionsfasen i intervjun som beskrivs i Seymour 1992:171. Han påtalar där att intervjuaren skall informera intervjupersonen om syftet med intervjun, hur informationen kommer att användas och vad som förväntas av intervjupersonen under intervjun, exempelvis hur länge intervjun kommer att ta. Jag är alltid noggrann med att försöka skapa en trivsamt och saklig stämning i början av intervjun genom att följa dessa råd och genom att vara ärlig och saklig i min presentation av mig själv och mitt syfte med intervjun. Ett råd som ges i bl.a Seymour (1992:172) är att den minst känsliga och mest generella frågan alltid ska ställas först. Jag har erfarit att man bör försöka ha den snäv nog för att fältet skall framgå från frågan, men generell nog för att fungera som uppvärmning. Detta för att undvika en bild av att man skjuter från höften och chansar vilt, för om de första 2-3 frågorna är för generella eller täcker synbarligen väldigt olika vinklar blir intervjupersonen osäker och ibland irriterad, vilket kan leda till att i bästa fall får man åter definiera vad man vill med sina frågor. I värsta fall kan det leda till att intervjupersonen blir avigt inställd till hela intervjun, vilket speglas i svaren man får. Min far, Juha Tainio som är reporter på Sveriges Radio, tipsade mig om att han brukar inleda sina intervjuer med att fråga intervjupersonen hur de själva skulle presentera sig, detta menar han, ger den intervjuade möjligheten att själv ange tonen för intervjun och hur professionell eller personlig den får lov att bli. Jag har själv observerat honom när han använder sig av den tekniken och det ger varje gång det resultatet att den intervjuade slappnar av och tänker efter, vilket ger en avslappnad och genomtänkt början på intervjun. Jag har sökt att anpassa detta till mitt eget syfte och bett de intervjuade att beskriva sitt arbete eller sina arbetsuppgifter och också att ta ställning till om de vill vara anonyma eller inte. Mitt syfte med dessa frågor, förutom att ge den intervjuade litet kontroll över situationen och få denne

att förhoppningsvis slappna av, har varit att ange riktningen på intervjun som skall centreras kring det professionella, men också till att få bekräftat att den person jag talar med har de kriterier jag ställer som krav för att få den information jag är ute efter, dvs en person som har konkret arbetslivserfarenhet av ISO14001, både utåt mot utomstående revisorer och inåt mot verksamheten och av tolkandet av stadgarna.

Det var för mig en utmaning att på så kort tid som 10-20 minuter få spontana och eftertänksamma svar. Man ska också hinna bygga upp en tillit (Ryen 2004) samt vilken ton man vill anslå och styra in sin intervju därefter. Jag tenderar både här i min forskning och på mitt jobb som kommunikatör att vid behov använda humor för att skapa en lättsam och avslappnad stämning, då jag försöker att uppnå avslappning utan att tappa fokus på själva frågorna. Fördelen med att spela in intervjun är att man kan gå tillbaka till den för att friska upp minnet, man bör dock anteckna lite ändå om det skulle visa sig att det var något fel på utrustningen (Ryen. 2004:56). Det är smart att anteckna och att läsa sina anteckningar och skriva rent så snart som möjligt efter intervjun för att undvika fel (Ryen. 2004:56). För artighetens skull och för att övertyga den intervjuade om att jag tänker vara noggrann med deras uttalanden, har jag alldeles i början också frågat om jag får spela in intervjun för exakthetens skull. Enligt Faktabankens hemsida (090420) är det tillåtet att spela in samtal man själv deltar i, men jag tyckte det kändes bäst att få den intervjuades tillåtelse, särskilt som jag hade problem med att hitta källan bakom hemsidan och därför verifiera källans autenticitet. Jag har alltså frågat mina intervjupersoner om samtycke till ljudinspelning för att få så korrekta avskrivningar som möjligt och givetvis för att inte bli beskylld för att spelat in någon utan deras vetskap, detta är särskilt viktigt vid telefonintervju, enligt Ryen, eftersom intervjupersonerna då inte ser när jag sätter på en inspelningsapparat (2004:56-58). Det finns en risk med inspelning att den intervjuade håller inne med detaljer och kommentarer och censurerar sådant som denne bedömer som irrelevant (Ryen. 2004:60). Det är också sannolikt menar Ryen att intervjupersoner känner sig mer avslappnade efter att man stängt av bandspelaren (2004:61). Fast för min del kände jag att den avslappningen kom när jag deklarerade att jag ställt alla mina frågor varpå det i många fall hände att intervjupersonen ville lägga till saker de kommit på under samtalets gång.

Viktigt att påpeka att jag inte alltid läst frågorna ordagrant utan snarare låtit mig ledas av samtalet (Ryen. 2004:46,47), för att sedan checka av mot frågorna att jag har fått in den information som jag sökt. Jag har i början av intervjun bett de intervjuade att berätta om vad de gör på jobbet, vissa har varit väldigt utförliga medan andra har på frågan ”Hur skulle du karaktärisera din yrkesroll inom företaget?” helt enkelt svarat med sin yrkestitel. Jag har valt att inte dröja mig vid det om intervjupersonen inte själv visat något intresse att diskutera detta, eftersom det kan handla om att personen ifråga har lite bråttom och det hade motverkat mitt syfte att prata för mycket i början för att eventuellt behöva kapa intervjun innan den är klar. Detta hände endast en gång (Gunnar, Tissue Europe), vilket jag tror kan ha påverkat intervjuresultatet i och med att flödet blir avbrutet och detta ger just den personen två olika sinnesstämningar som han utgått ifrån när han svarat på mina frågor. Samtliga intervjuade har tackat ja till en länk till uppsatsen via e-post. Jag fick positiv respons på denna avslutande fråga som ofta ledde till intresserade motfrågor från de intervjuade och inte sällan fördjupade de sina svar och en mer avslappnad dialog följde kring deras upplevelser av sitt arbete med ISO14001.

Mättnadspunkt i intervjuandet har nåtts när man känner att nya intervjuer inte tillför något nytt längre, utan mest upprepar samma sak i andra ord (Ryen. 2004:86). Denna punkt kan variera efter olika antal intervjuer helt beroende på frågeställningens komplexitet (Ryen. 2004:86). ”Poängen är att när man vid en eller annan punkt upplever att nya deltagare inte bidrar med något nytt har man nått ett tillfredställande antal (Ryen. 2004:86)”. Jag upplever att jag uppnådde denna mättnadspunkt åtminstone till stor del, trots det ringa antalet intervjuer.

I redovisningen av intervjuerna väljer jag att inte skriva ut frågorna som rubriker, eftersom jag inte utgått ifrån ett ordagrant manus, utan frågorna har kommit upp litet olika i intervjuerna. Frågorna som jag utgått ifrån finns i bilaga 1, även sammanfattningarna av samtliga intervjuer återfinns i bilaga 4.

Urvalet

Enligt NUTEKs hemsida (081213) fanns det över 4000 ISO14001-certifierade företag i Sverige i januari 2007. Jag sökte efter dessa främst på internet och de som hade information på sin hemsida om att de har ISO-miljöcertifikat hamnade på min kontaktlista. Jag försökte även gallra och spara tid genom att i första hand ringa upp företag som redovisat på hemsidan hur länge de haft sitt certifikat så att jag redan där kunde se om de haft det i minst 2 år. Anledningen till detta är att jag anser att man ska ha hunnit bli bekant med sitt miljöledningssystem för att ge mig mesta möjliga inblick i hur den upplevs. Har man precis certifierat sig kan man bara egentligen svara på frågor om certifieringsprocessen och kan inte utvärdera ännu vad certifikatet i sig har givit. Jag har också i första hand ringt till företag som har kontor i Skåne, helst södra Skåne för att om möjligt kunna komma på besök och intervju på plats. Det har dock visat sig svårare än jag trodde, delvis för att den person jag behövde intervju ofta ändå befann sig i Stockholm, men också av de praktiska anledningar jag beskrivit i metod-delen. De personer jag intervjuat är personer med ansvaret för att ISO-standarden efterlevs. Jag tänker mig att de borde ha överblick av situationen och av återverkningarna som certifikatet haft på företaget och dess anställda. För att få tag på rätt personer ringde jag i enlighet med råden i Cohen (1988:32,33) växel och frågade efter den eller de som har hand om ISO14001 i företaget. När jag väl hade en person på tråden försäkrade jag mig om att detta var en person som kunde svara på mina frågor och motsvarade mina kriterier, dvs jobbar konkret med ISO14001 och har viss erfarenhet av det, antingen genom att ha erfarenhet av miljöarbete från tidigare eller lång erfarenhet inom företaget och genom internt urval och genom personligt intresse hamnat på denna post. När det hände att den jag hade på tråden inte motsvarade mina krav och alltså inte kunde hjälpa mig, såg jag till att artigt avsluta samtalet snarast för att inte ödsla varken min eller intervjupersonens tid, detta är också ett råd som jag tillämpar på mitt arbete och kan återfinnas i Cohen (1988:36). Exempel på detta var en person som så nyligen blivit utnämnd till miljösamordnare att han fick kolla sina mejl för att förvissa sig om att det stämde. Jag frågade om hans företrädare fanns att tillgå men denne hade slutat och fanns ej tillgänglig. Vid ett annat tillfälle pratade jag med en stor koncerns miljöchef, men denne hade inte hand om eller särskilt mycket kännedom om ISO14001 på praktisk nivå, utan sysslade endast med policy, vilket gjorde att jag inte kunde intervju honom. Dock kunde han rekommendera rätt personer för mig att prata med. Urvalet av företag och intervjupersoner är ett axplock av svenska företag och Miljöchefer/Miljösamordnare, vilka erbjuder sina svar på och funderingar kring de frågor jag ställt.

Litteraturen

Anledningen till telemarketing och marknadsundersökningslitteratur (Cohen.1988 och Seymour.1992) i referenslistan är för att jag ska hitta referenser och tydliggöra både för mig själv och läsaren på vilket sätt min erfarenhet av telefonintervjuer inom telemarketing och kartläggning har inverkat på denna studie. Dessa böcker har ytterligare relevans i sammanhanget genom att de lånats ut till mig av min arbetsgivare. Dock är båda böckerna något ålderstigna, men jag har begränsat mig till enbart de stycken som jag känt igen från mitt arbete och från min egen intervjuteknik.

Litteratur om ISO14001-standarden som behandlar själva standarden och dess struktur, har varit rätt homogen, i många fall delvis eller helt samma författare. Detta är väl ganska väntat eftersom det rör sig om just en standard. I huvudsak har jag använt handboken "ISO14001 – för små- och medelstora företag" av Richard Almgren och Torbjörn Brorson (2005), eftersom den motsvarar mina behov på bästa sätt med handgripliga råd och illustrationer för att beskriva de 55 skall-kraven i ISO14001. I boken "ISO 9001 och ISO 14001 i praktiken" använder Maud Engblom ett fiktivt företag Städus AB, tillverkare av städprodukter som exempel för att illustrera stegen för ett mindre företag som vill certifiera sig. Den innehåller dock den äldre standarden och är mest intressant i jämförande syfte. På det stora hela en mer omständlig väg att gå enligt den gamla standarden. När det gäller kritik mot ISO14001 har jag i princip bara hittat rapporten "Effektivare miljöledningssystem - en studie om brister, behov och möjligheter till förbättring" av Ulrik Axelsson, Richard Almgren och Olof Hjelm från 2003. Årtalet skvallrar om att det rör sig om den gamla standarden, eftersom den nya reviderades 2004. Intressant läsning för den som vill fördjupa sig, men endast egentligen relevant genom att visa vilka brister som funnits i den gamla standarden och om man vill se om några av de upptäckta bristerna kvarstår. Boken "Miljömanagement" av Jonas Ammenberg utgiven 2004, handlar om miljöledning och är tänkt att användas som studiematerial på högskola inom miljöledning. Jag valde bort den eftersom jag gjorde bedömningen att den behandlar samma saker som "ISO14001- för små och medelstora företag", fast mer allmänt om miljöledningssystem. Dessutom ger utgivningsåret 2004 misstanken om att hänvisningar till ISO14001 kan röra den gamla standarden, då den nuvarande versionen kom samma år. Boken Miljöarbetet stärker affärerna av Almgren, Brorson och Enell är en inspirationsbok framtagen med hjälp av finansiering från NUTEK och med medverkan från representanter för Svenskt Näringsliv, Miljömålsrådets kansli, DNV (DNV är ett certifieringsorgan för bl.a ISO), Sveriges kommuner och landsting samt Merkatus Landshövding i Kronobergs län Kristina Alsér. Uppenbart motiv är att inspirera svenska företag till ökat miljöarbete. I denna bok har man med hjälp av praktiska exempel konkretiserat Sveriges 16 nationella miljö kvalitetsmål för att underlätta för företagare att se sammanhangen mellan sin verksamhet och de nationella miljö kvalitetsmålen. Det finns egentligen ingen direkt koppling till ISO14001, utan boken syftar till att inspirera företagare till miljöarbete i allmänhet.

Man får därför säga att kritisk litteratur som handlar om just ISO14001 är svår att finna. Jag har med en utredning som handlar om den gamla standarden som betecknas ISO14001:1996: Effektivare miljöledningssystem- en studie om brister, behov och möjligheter till förbättring (Axelsson, Ulrik, Almgren, Richard, Hjelm, Olof. 2003). Utredningen är finansierad av NUTEK (verket för näringslivsutveckling), Naturvårdsverket, Näringsdepartementet och Svenska ESF-rådet med syfte att verka för fortsatt utveckling av miljöledningssystemens användning och praxis. Från finansörerna har det ingått deltagare i referensgruppen som biträtt arbetet. I rundabordssamtalen har även representanter från Kemikalieinspektionen, SIS, SWEDAC, Stockholm Stad, Kemi & miljö, SWETIC, Teknikföretagen, Stockholm Karosslack, Bro Bygghandel, och Trelleborg AB deltagit. Dessa är genomförda genom samverkan mellan IVL Svenska miljöinstitutet AB och Linköpings universitet. I rapporten diskuteras brister i utförandet och genomförandet av miljöledningssystem och man ska vara medveten om att den ISO14000 som diskuteras är alltså den gamla standarden, men det ger ändå inblick i den problematik som alla miljöledningssystem har att tampas med. Några av de brister som identifierats i rapporten är: Brister i drivkraft: bl.a saknas nationell samordning och få krav från

marknaden, höga kostnader och resurskrävande. Brister i tillämpningen: fokus på system istället för prestanda. Kunskapsbrister: ovana av strukturerat miljöarbete, brist på hjälpmedel, tolkning av standardens krav och innehåll. Som vi skall se dyker en del av dessa invändningar upp under mina samtal, medan andra antingen verkar åtgärdade eller har inte upplevts som problem av mina intervjupersoner.

Det finns en del uppsatser i ämnet miljöledningssystem enligt ISO14001, dock handlar de flesta om den gamla standarden eller fokuserar på aspekter som jag bedömt mindre relevanta för min studie. En uppsats där jag hittade intressanta beröringspunkter är "Möjligheter och problem med miljöledningssystem ISO 14001– En fallstudie av Lantmännen Agroetanol AB" av Oskar Klingvall från 2007. Anledningen till att jag tittat närmare på hans uppsats var att han intresserat sig i viss mån för engagemang och medvetenhet bland de anställda. Dock rör det sig om ett färskt certifikat från oktober 2006, vilket för med sig att intervjupersonerna i den studien inte ännu har uppnått vardagen med sitt miljöledningssystem. Enligt min mening är det en väsentligt annorlunda situation när man skall kommentera någon ny förändring som i Agroetanols fall, mot när man skall blicka tillbaka och överblicka något inarbetat. Min egen erfarenhet från implementeringen av kvalitetsledningssystemet ISO9001, säger att förändringar i rutiner medför alltid motstånd av den enkla anledningen att det är besvärligt att arbeta in nya rutiner. Därför menar jag att det är intressantare att intervjua personer som har redan arbetat in systemet och uppnått förhoppningsvis en viss förståelse och distans till ledningssystemet (i detta avseende är det ingen större skillnad på ISO14001 och ISO9001, eftersom de båda är generiska ledningssystem även om den ena fokuserar på kvalitet och den andra på miljöledning). Detta är anledningen till att jag själv valt företag som haft sitt certifikat i minst två år.

Klingvall har i sin frågeställning valt att titta på brister på själva miljöledningssystemet, möjliga åtgärder och företagsekonomiska fördelar (Klingvall 2007:10). Eftersom vikten av engagerade medarbetare understryks i ISO-litteraturen, exempelvis i Brorson & Almgren (2005:85), ansåg han det relevant att även titta på medarbetarnas engagemang. För att se hur engagemanget är hos de anställda på Lantmännen Agroetanol AB ställde Klingvall bl.a följande fråga (Klingvall 2007:19): Har du fått större förståelse för Agroetanols miljöarbete efter införandet av miljöledningssystemet? Fyra av sex intervjupersoner svarade enligt Klingvall att de helt eller delvis hade avvikande åsikt i förståelsefrågan, dvs de har svarat nej (Klingvall 2007:19). Motiveringen till den avvikande åsikten var att miljöarbete hela tiden funnits på företaget och att det var något som de anställda var väl insatta i. Flera intervjupersoner sa också att de hade ett intresse för miljön på det privata planet som gjorde att det fanns en stor förståelse för företagets miljöarbete (Klingvall 2007:19). Detta verkar bekräftas av en del av mina intervjupersoner, som vi skall se.

Källkritik

De personer jag intervjuat angående ISO14001, har alla praktisk kunskap om detta redskap och överblick över hur det fungerar. Dock är det så att när man är mitt inne i det kan det vara svårt att se skogen för träden. Genom att detta verktyg ger så många fördelar och för vissa även är en nödvändighet för att fortsätta att göra affärer, skulle jag tro att tendensen är att se mellan fingrarna på upplevda nackdelar. De flesta har mildrat sina utsagor med att säga att det är det värt, eller lite måste man ju jobba för det eller något liknande. Litteraturen som handlar om ISO14001 är ju utgiven till stor del av SIS och de är ju faktiskt med och bestämmer hur standarderna ska se ut. Jag har inte funnit någon kritisk litteratur riktad mot den nuvarande standarden ISO14001:2004, men däremot den tidigare nämnda rapporten från företagshåll mot den gamla standarden från ISO14001:1996 (Axelsson, Ulrik, Almgren, Richard, Hjelm, Olof. 2003). Jag har därför valt att presentera mina resultat mot bakgrunden av definitionen av hållbar utveckling och WWF:s vision av hur man skall uppnå hållbar utveckling (Living Planet Report 2006:29). I den visionen ingår begreppet ekologiskt fotavtryck myntat av Mathis Wackernagel (Chambers, Nicky. Simmons, Craig. Wackernagel, Mathis. 2000).

Presentation av de intervjuade

Som jag tidigare nämnt, valde jag att intervjua de personer som har som arbetsuppgift att kontrollera sitt företags efterlevnad av ISO14001-certifikatet. Deras titlar har varierat och likaså vilket inflytande de själva utövar på företaget och dess ledning. Vissa intervjupersoner är miljöchefer med stort inflytande och ibland även plats i ledningsgruppen, medan andra har titeln miljösamordnare med inflytandet mer begränsat till miljöhänseenden. Hade jag gjort en större kvantitativ undersökning hade man kanske kunnat se om det fanns samband exempelvis mellan kön och inflytande alternativt ålder och inflytande, dessvärre går det ej att dra några som helst slutsatser om det eftersom gruppen är för liten för det. Det enda man väl egentligen kan säga är att det verkar vanligare att vara 50+ än yngre. Det väsentliga för min del var ändå att personerna ifråga skulle ha praktisk kunskap om hur miljöledningssystemet fungerar och att de själva arbetar med det sedan en tid tillbaka.

Stefan Larsson (52) är Miljö, kvalitets- och säkerhetsansvarig på **ESAB** med beslutsansvar. Har jobbat 27 år inom företaget. ESAB sysslar med svetsning och skärning. ESAB är certifierat sedan år 2000.

Gunnar Johansson (50) Miljö och kvalitetschef på **Tissue Europe**, ingår i brukets ledningsgrupp och driver ett förbättringsprojekt. Har jobbat 30 år inom koncernen. Tissue Europe producerar mjukt papper. Gunnar har inte uppgiften om certifieringsåret framför sig, men vill minnas att det var ca år 2000, mer än 2 år är det alldeles säkert.

Staffan Luterkort (64) Miljö- och kvalitetschef på **Ikaros AB**, ansvarig för uppdatering av ISO kvalitets- och miljöledningssystem, samordnar och ansvarar för revisionerna. Har arbetat 5 år på företaget och har 15 års erfarenhet av miljöfrågor. Ikaros AB sysslar med produkter och tjänster, de marknadsför och utvecklar totallösningar för att förbättra arbetsmiljön inom tillverkningsindustrin. Ikaros är certifierat sedan 2001.

Helén Möller (58) Miljösamordnare på **Akademiska Hus Syd**, en statligt ägd fastighetsförvaltning. Helén följer upp miljöledningssystemet och miljöprogrammen, hon stöttar med sin expertis i koncernens miljönätverk. Har arbetat inom koncernen i 15 år. Akademiska Hus är certifierat sedan 2004.

KA (52) vill hänvisas till som källa på **Atlas Copco**, vilket jag förkortat till KA. Han har lång erfarenhet av produktion inom koncernen och är medlem i ledningsgruppen och ansvarar bl.a för aspekter av ISO14001 med relevans för min uppsats. Atlas Copco är certifierat sedan år 2000.

Bengt Appelqvist (48) bl.a Miljöchef på **Italienska Bil AB** som sysslar med bilförsäljning. Bengt har jobbat 22 år inom företaget. Italienska Bil är certifierat sedan 2003.

Linda Elmén (36) är Sverigechef för miljö, kvalitet och produktsäkerhet på **Canon Svenska AB**. De beskriver sin verksamhet som leverans och tillverkning av bildteknik, produkter och lösningar. Linda har stort inflytande i Sverige, då hon rapporterar direkt till VD. Nästan inget inflytande på Europeanivå enligt egen utsago. Canon är certifierat sedan 1999.

Lars Jonsson, projektledare, miljöprojekt på **SIS**. Jag har intervjuat honom främst med anledning av att reda ut begreppen inom SIS organisation, men en del frågor är överlappande och relevanta att ta upp i gemensam presentation och analys. Som projektledare för miljöprojekt på SIS kan han lugnt sägas ha den relevanta bakgrunden för att diskutera ISO14001 fördelar och nackdelar, samt på vilket sätt han påverkats privat av sitt arbete med miljöledningssystem. Det hade varit kul att fråga om SIS är ISO-certifierade, men tanken slog mig inte då och frågan kändes inte angelägen nog för att återkomma för den sakens skull.

Fördelarna med ISO14001

Alla de intervjuade har sagt att certifikatet är ett måste för dem för att fortsätta göra affärer eller som i Akademiska hus fall, "hade vi inte haft detta skulle vi ha något annat". Samtliga trycker också på att det är ett viktigt kundkrav för dem. När det gäller ISO14001 som kontrollverktyg, räknar 6 av 7 upp det som en fördel att strukturera upp miljöarbetet och att man kan mäta sina framsteg (här räknar jag inte Lars från SIS, eftersom jag inte direkt ställde den frågan till honom). Både Linda och Helén säger att Miljöcertifikatet ger kraft att driva igenom miljöförbättringar i ljuset av det. Linda ger som exempel att påverka valet av tjänstebil och Helén använder certifikatet till exempel för att trycka på förändringar i rutiner eller förfaranden.

Gunnar (Tissue Europe) säger att det är ett viktigt krav från kunderna att ha certifikat, även om det inte är någon press man känner varje dag utan det handlar om att antingen ha det eller ej: "Det är fråga om 'on' eller 'off' antingen har man eller har man det inte, och har man det inte, ja då kan man inte sälja. - Det är en förutsättning för att göra affärer".

Under min intervju med **Bengt (Italienska Bil)** uttrycker jag min fascination över att ett bilföretag har miljöcertifiering varpå han svarar med "har inte alla det?". Vad han menar är att man måste ha det för att kunna sälja bilar i dagens läge över huvud taget. Dessutom, poängterar han, har både kommuner och staten det som skall-krav för att få delta i upphandlingar. Detta är också den största fördelen av att ha ett miljöcertifikat "för vår del är detta ett skall-krav". Sedan finns det en massa andra fördelar med det här, säger Bengt, som att vi blir lite mer systematiska. Vi har gått ett steg längre än bara rent miljöcertifikat, vi använder en liten del inom kvalitet också (ISO9001 min anm.), när man nu ändå har ett ledningssystem så kan man lägga in en kvalitetsdel i den också.

Staffan (Ikaros) nämner som fördelar uppfyllande av kundkrav och effektivare och mer strukturerat arbete. För honom är det en självklarhet att vara miljö- och kvalitetscertifierade med tanke på att Ikaros arbetar med totallösningar för förbättring av arbetsmiljön för företag inom kemikalie och tillverkningsindustrin "Det är självklart att vi ska själva föregå med gott exempel" säger han.

Stefan (ESAB) upplever en stor nytta med att ha ett strukturerat miljö- och säkerhetsarbete genom ledningssystem och att ha en genuint intresserad extern part till hjälp vid utvecklingen av sitt miljöledningssystem.

Helén (Akademiska Hus) sade att visst hade de kunnat fortsätta utan just ISO14001-certifikatet, men då hade de fått istället göra något eget eller använda något annat. Helén tror också att certifikatet har givit dem fördelar framför allt marknadsmissigt, hon tror också att de har ett gott rykte om sig när det gäller den typen av frågor. Det visar sig mest genom att andra fastighetsägare hör av sig för att höra hur de jobbar. "vi märker ju också när vi går ut på den öppna marknaden och söker hyresgäster att många hyresgäster ser det som en fördel att vi är certifierade och jobbar aktivt med de här frågorna." Den ger också lite styrka när man vill driva igenom saker tex "för att kunna behålla certifikatet så måste vi jobba på det här sättet." fortsätter Helén. Hon kan inte se några direkta nackdelar med certifikatet varken ekonomiska eller andra, utan ser det som en investering för framtiden.

Linda (Canon) poängterar också vikten av kundrelationerna och kundkraven, framför allt som drivkraft för själva certifieringen. "Det är ju kunderna som efterfrågat att vi ska certifiera oss, annars gör man ju inte ett så här stort arbete om det inte är någon nytta med det.[...]Om vi inte hade det här certifikatet, skulle vi inte kunna ha någon verksamhet." Hon menar också att det finns synergieffekter av certifikatet som exempelvis ökat miljöengagemang och att man kan driva andra frågor som tex miljökrav på tjänstebilarna genom det.

Även **KA (Atlas Copco)** poängterar vikten av systematiskt miljöarbete: "Den stora fördelen som jag ser med ISO14000 det är att man får in en systematik och sätter mål, samt att dessa mål är publika och följs upp av respektive ledningsgrupp." Vidare säger KA: "jag tror att när man bestämmer sig för att

kliva på ISO14000-tåget så blir det en allmän översyn utav verksamheten som ger en ett språng. Denna kan bli både större och mindre, men när man väl tagit språnget och blivit certifierad så jobbar man ju vidare med ständiga förbättringar. Jag tror att det finns både en initial och en långsiktig finess att ha ISO14001-certifiering.” avslutar han.

Även om jag inte ställer **Lars på SIS** direkt frågan om fördelarna med ISO14001, så tangeras dessa under samtalet (se bilaga 3). Han säger bl.a att syftet med ISO14001 är att erbjuda ett verktyg för ett strukturerat miljöarbete. När jag frågar om varför han tror att mina intervjupersoner varit övervägande positiva till ISO14001, säger Lars att han tror att anledningen till att många uppfattar ISO14001 som mestadels positiv är att man har vant sig vid att arbeta strukturerat med miljöfrågor (ISO14001 har ju funnits sedan 1996) och att man dessutom märkt att man minskat sin miljöpåverkan och sett affärsnytta i form av sparade pengar genom effektivisering av sådant som sophantering och energiförbrukning mm. Jag ber honom också att kommentera det att många ser det som en nödvändighet att vara ISO14001-certifierade för att över huvud taget kunna fortsätta med sin verksamhet. På detta svarar han:

Så är det ju. Idag är det ju ett krav i en upphandlingssituation tex. Om du har ett företag och lämnar en offert till en inköpare till ett annat företag, då frågar ju de om du har ett ISO14001-certifikat. Svarar du ja då, är du med i upphandlingen, men svarar du nej då är risken ganska stor att man lägger din offert åt sidan. Det hänger dels ihop med att många företag som själva är ISO14001-certifierade har själva en miljöpolicy som säger att de ska ställa miljökrav i upphandlingen. Så det är nästan en förutsättning för att man ska få vara med att göra affärer överhuvudtaget att man arbetar med miljöfrågor på ett strukturerat sätt. Då är det ju enklast att visa upp ett ISO14001-certifikat för att man ska få vara med i leken så att säga.

Nackdelarna med ISO14001

Jag får truga med samtliga intervjupersoner för att få dem att tänka ut något negativt om miljöledningssystemet eller certifikatet. Visst kan de hålla med om att det kan vara lite arbetskrävande att underhålla, men det är alltid i så fall jag som säger det och de som håller med. Ofta lägger de till en förmildrande omständighet som att det är värt det eller att det inte är så farligt jobbigt. Listade nackdelar är kostnaden, att den fortfarande kan vara lite byråkratiskt och svårbegripligt för gemene man. Svårt att beskriva miljömålen och att mäta dem. Svårt att få förståelse från element inom sitt företag för mängden dokumentation som standarden kräver. Inte alltid helt lätt att anpassa utanför produktionsverksamhet. En av sju såg inga nackdelar, bara arbete oavsett hur jag trugade.

Den mest öppenhjärtiga kritiken fick jag från **Gunnar (Tissue Europe)**, han ifrågasatte att certifikatet är så dyrt att upprätthålla och menade att de externa revisorerna oftast inte upptäcker några avvikelser som inte redan var kända av dem själva. Revisionerna kostar mer än de ger, menar han. ”Den höga kostnaden för revisionen av systemet står inte i proportion till vad den uträttar. De avvikelser som man rapporterar är oftast sådana vi redan vet - det kommer oftast inget nytt på revisionsmötena.” Han menade på att de kunde göra mer för miljön med de pengarna om de inte behövdes för revisionerna. Jag frågade Gunnar om det inte kunde vara ett bra betyg för deras miljöarbete att det inte kommer något nytt på revisionsmötena, vilket fick honom att skratta till och säga ”ja det kan väl i och för sig hända!”. Detta med kostnaden är inget unikt för miljöledningen, påpekar Gunnar, utan det är på samma sätt med kvalitetsledningen och energiledningen. Å andra sidan sade Gunnar, ”skulle man ta bort de externa revisionerna skulle det kunna få negativa konsekvenser, det är ju ett förtroende man förvaltar!”

Stefan (ESAB) svarade på denna fråga ”Tja, det kostar väl lite pengar med extern certifiering, det skulle väl vara nackdelen i så fall...” Och när jag trugar lite genom att fråga om det är betungande att upprätthålla säger han att han inte tycker det i förhållande till nyttan. Till svårigheterna hör också att beskriva miljömålen och att kunna mäta dem.

Jag vill kommentera här att externa revisioner, som ISO-certifierade företag är förbundna att genomföra med jämna mellanrum, kostar en hel del pengar. Beroende på företagets storlek kan det ta flera dagar att gå igenom allting. Priset varierar, har jag förstått, efter företagets storlek och till viss del även vilket certifieringsorgan man anlitar. Detta har jag från min arbetslivserfarenhet som ISO-samordnare i samband med ISO9001-certifiering.

När det gäller nackdelarna tycker **Staffan (Ikaros)** att det visst kan vara lite tungrott ibland och de är heller inte alltid överens med den externa revisorn om vad som behöver göras när det gäller avvikelser, men men även om det tar emot så är det ju för en god sak. Till svårigheterna, tycker han, hör att beskriva miljömålen och att kunna mäta dem.

Den är ju ganska byråkratisk ändå, tycker **Helén (Akademiska Hus)** och när vi byggde upp systemet så gjorde vi det i ännu högre grad enligt ISO, berättar hon. ”Sedan har vi ju lättat på det, att ISO strukturen är ju mera för oss miljösamordnare och ledningen osv att hålla koll på. De som jobbar ute i 'verkligheten' så att säga, där går vi mera in på miljöaspekterna och lägger upp systemet mer praktiskt. De behöver ju inte tänka på hur dagordningen för ledningens genomgång ser ut.” Helén menar att en ytterligare nackdel är att systemet kan vara lite svårbegripligt för gemene man, så hon får agera översättare. Men för egen del tycker hon att det är tryggt att ha det och rätt skönt att ha det på papper ”vi har det här”.

Den enda nackdelen som **Linda (Canon)** ser det, är att det kan vara svårt att få förståelse för den mängd dokumentation som systemet kräver. Linda menar också att det märks att ISO14001 ursprungligen skapad för produktion ”Visserligen har man anpassat den för processororienterad verksamhet, men jag tycker ändå att den kanske inte riktigt fungerar i säljorganisation ändå.” Hon hade inte tillgång till exempel för tillfället, eftersom hon hade behövt gå in i systemet för att få dem, men detta är den uppfattningen hon har.

Då jag frågar **KA (Atlas Copco)** om han tycker det kan vara några nackdelar med ISO14001 svarar han tveklöst nej, men när jag trugar och frågar om det inte kan vara bökigt eller jobbigt någon gång svarar han:

Det här beror ju på vad man gör det till också. Tar man det för en praktisk vinkling av vad man vill få ut av det hela och inte tar exakt varje bokstav och penetrerar, utan försöker få nåt resultat utav intentionerna av ISO 14000- då upplever jag det inte som bökigt och stökigt. Utan att tolka det här och lägga upp en handlingsplan – det är ju det som ligger lite grann på mitt bord för vår verksamhet. ISO14000 är ju relativt kortfattad och ger en hel del guidelines men inte så mycket pekpinnar.

Bengt (Italienska Bil) tycker att han inte har sett några nackdelar av miljöcertifikatet, det tar ju en del arbete men det är ju inget negativt. Han var mycket uttrycklig i att säga att han inte ser några nackdelar med det.

Jag frågar **Lars på SIS** följande: jag har stött på väldigt lite kritik över huvud taget mot ISO14001, vad tror du det beror på?

Jag tror att det har att göra med att det är ett system som mognat och de företag som arbetar i enlighet med ISO14001, de har också mognat. Jag tror att i början när det här var något nytt, så var det även nytt för de allra flesta företag att jobba med miljöfrågor på det här sättet. Men i takt med att man satt sig in i de här frågorna så har man ju märkt att detta inte är så komplicerat och byråkratiskt som man sade i från början. För det var ju många som sade i början att det här med miljöledningssystem det skapar bara en massa administration och byråkrati och det leder inte till nån förbättring, men nu har ju ISO14001 funnits i 14 år, så nu kan man ju se att det faktiskt leder till förbättringar.

Personligt miljöengagemang

Jag frågade om mina intervjupersoner på något sätt upplevde att deras arbete med miljöledningssystem påverkat dem privat och hur det i så fall yttrat sig. Några intervjupersoner uttryckte ett klart personligt engagemang för miljöfrågor, medan andra uttryckte försiktigare engagemang. Det finns fyra typer av svar egentligen, de som säger att de inte påverkats av sina yrkesuppgifter i sitt miljöengagemang, de som säger att de har det, de som säger att det var miljöengagemanget som fick dem att börja jobba med detta i första hand och de som framhåller medias makt i frågan. Dvs att vad median tar upp och inte tar upp när det gäller miljöfrågor, påverkar i högre grad både dem själva och miljöandan på arbetsplatsen, än vad miljöcertifikatets följder gör. En av de tillfrågade nämner mängden kunskap som tillkommit som direkt följd av arbetet med ISO14001.

Stefan (ESAB) antyder att det var hans miljöengagemang som lett till att han börjat arbeta med ISO, det framgår av att han svarar på frågan om han tror att arbetet med ISO har påverkat honom privat med ”jag tror snarare det är tvärt om”. Stefan inspirerar mig till större fokus på denna fråga i påföljande intervjuer.

Staffan (Ikaros) har personligen upplevt att han blivit mer miljömedveten och att han blivit mer uppmärksam på brister även privat. När jag frågar hur det visar sig skrattar han och säger ”Jag försöker göra rätt från början!” Vilket jag kan konstatera är helt i enlighet med rådet från Almgren, Brorson, Enell (2008:40) ”Det är alltid billigare att göra rätt från början än att rätta till något i efterhand.”

På frågan på vilket sätt **Helén (Akademiska Hus)** blivit påverkad privat av sitt arbete med ISO14001, säger hon lite småskrattande att hon är ju lite struktur-faschist så det går in i vartannat. Även på miljöfronten har sopsorteringen blivit mer rigorös, hon skrattar och säger att hennes man inte vågar slänga något utan att fråga henne, eftersom sopsorteringen är rätt ologisk. Hon åker kollektivt till jobbet ofta och tänker sig för när hon tar bilen.

KA (Atlas Copco) säger, ”Det är ju en symbios mellan dessa saker, det man hört och läst i pressen tar man ju med sig till jobbet med ISO14000 vilket man ju har med sig privat också. De mål vi sätter inom verksamheterna går i linje med de mål som finns i övrigt i samhället, återvinning, koldioxid-utsläpp och vad det nu vara månede. Det är väl det som är på tapeten både privat och på företaget.”

Linda (Canon) tog först och främst upp mängden kunskap hon fått inom svensk lagstiftning och produktansvar mm genom sitt arbete med ISO14001. Vad gäller allmän miljömedvetenhet tycker hon inte att hennes familj är extrema på något sätt, utan sopsorterar som alla andra, tänker på vad de handlar och hur mycket de konsumerar både varor och energi. Hon tycker däremot att hon har blivit mer kritisk till medias rapportering kring miljöfrågorna jämfört med hennes vänskapskrets, samt att hennes arbete givit henne annan insyn i tex hur och varför företag väljer att fatta vissa beslut och inte andra. Dessa kunskaper menar hon, gör att hon kan genomskåda exempelvis larmrapporter, vilka ofta kan vara baserade på ganska ytlig information, menar hon.

När jag ställer frågan till **Bengt (Italienska Bil)**, låter han lite road och häpen när han säger ”Nej, det kan jag inte påstå [...] Jag har inte blivit mer miljömedveten eller nånting sådant själv.” Han menar att vi är rätt miljömedvetna i Sverige i stort och att ISO14001 är mer ett system som möjliggör ett systematiskt miljöarbete. Bengt uttrycker en stor självklarhet när det gäller att förbättra miljöarbetet och menar att de är nog så de flesta gör. Eftersom de är ett tjänsteföretag och inte ett tillverkande företag så blir det ju inte riktigt samma sak, inte lika omfattande.

När jag frågar om arbetet med ISO påverkat **Gunnar (ESAB)** privat på något sätt, funderar han och säger ”Nej det tror jag inte, utan det är nog ett annat miljöintresse jag har. Jag är inte fanatisk på något sätt... jag är inte den som köper ekologiskt i onödan eller så, även om jag ju tänker i många fall på miljöfrågor.” Avslutar han.

Lars på SIS svarade på samma fråga på följande sätt. ”Ja det tror jag. Jag är väldigt engagerad i

miljöfrågor. Det har jag egentligen varit väldigt länge, redan innan jag började arbeta på SIS också. Vi har väldigt stränga inköpsregler hemma hos oss (skrattar). Det gäller allting, hur vi transporterar oss och allting, så att jag lever som jag lär i största möjliga utsträckning.”

Miljöandan

Med miljöandan försöker jag nysta i om miljöcheferna/samordnarna upplever att miljödebatten och miljöengagemanget på arbetsplatsen har fått draghjälp av att man har ett miljöcertifikat och av att alla är på något sätt involverade i arbetet. Dessa svar har tangerats med hjälp av olika frågor, eftersom två av de intervjuade inte har fått den frågan direkt utan indirekt.

Apropå miljöandan säger **KA (Atlas Copco)** ”Certifikatet som sådant gör väl det att alla är medvetna om att vi är certifierade. I sin förlängning så påverkar vår miljöpolicy var och ens arbete mera konkret.” När jag frågar om eventuell miljödebatt på företaget, menar han att det nog i högre grad är avhängigt av media vad som debatteras, men ”Vi har ju mycket diskussioner kring utsläpp och koldioxid och den typen av frågor. Det är klart att det faller tillbaka i arbetet och gör arbetet internt lättare också.” säger han.

Även **Linda (Canon)** hänvisar till median när det gäller miljödiskussioner på jobbet. Miljödiskussionen fluktuerar ofta i takt med medierapporteringen, upplever hon, men man verkar stolt över att ha certifikatet och över att delta i miljöarbetet. Linda poängterar dock att hon som miljöchef säkerligen får träffa de engagerade personerna i högre grad än de oengagerade.

Helén (Akademiska Hus) berättar om den stolthet som medarbetarna uppvisar när de till exempel gått en kurs i hur man hanterar bränslen på ett korrekt och miljömässigt sätt. Hon upplever att den ökade kompetensen och vetskapen att göra något bra för miljön tillsammans ger upphov till stolthet hos de anställda.

Stefan (ESAB), får inte denna fråga, eftersom jag intervjuar honom innan jag reviderat mina frågor, men under intervjun framkommer att både Stefan och ESAB verkar ta miljöfrågor på allvar. Han berättar att de har infört ISO14001 på hela koncernen och omfattat även alla 8000 anställda i det. Det är vanligare att certifiera endast sin produktionsenhet menar Stefan, men att de valt att även till exempel inkludera lokala försäljare oavsett var i världen de befinner sig. Han säger också att ”Det finns inte någon större vits med att ha ett miljöledningssystem om det inte används för att leda verksamheten.”

Certifikatet har gjort en hel del enligt **Bengt (Italienska Bil)** för miljömedvetenheten i företaget totalt. En av de mest märkbara effekterna är att anställda visar sitt engagemang med idéer och förslag till förbättringar. De är definitivt mer engagerade, upplever Bengt. ”Det svåra är ju att hålla engagemanget vid liv, det var väldigt stort de första två åren, sen blev det slentrian. Det är det som är det svåra : att det inte ska bli slentrian. För att motverka det har vi det senaste året arbetat med att förnya systemet, börjat tänka lite annorlunda och hitta nya vägar. Detta för att skapa engagemang och hålla igång det.” avslutar han.

Gunnar (Tissue Europe) specificerar att det är snarare miljöledningssystemet än själva certifikatet som i så fall påverkat. Han påpekar att det ju är på sätt och vis meningen med hela standarden att den ska strukturera upp arbetet och därigenom göra att man vet vad man gör, att rätt kompetens finns, samt instruktioner och rapportering. Däremot så tror han inte att det i sin tur påverkat diskussionerna på fikarasten, han tror det ligger för långt ifrån.

Staffan (Ikaros) fick tyvärr ingen fråga som tangerade detta, eftersom han blev intervjuad innan jag reviderat mina frågor. Jag ansåg det trots allt inte nödvändigt att återkomma till honom, eftersom jag hade ett ganska bra axplock av tankar kring detta ändå.

Analys av intervjuerna

Jag blev något överraskad av att det var så många som såg miljöcertifikatet som utgångspunkt och självklarhet. Fast med tanke på Kretsloppsdelegationens rapport där det sägs att kommuner och statliga företag ska kräva något slags miljöagenda från företag i samband med upphandlingar (Kretsloppsdelegationen 1997:209), är det nog inte så märkligt ändå. ISO14001 är ett internationellt känt och respekterat certifikat och kanske den ligger nära till hands just när det gäller kundkrav av denna sort. Även Nyström & Taawo (2004:II) kom fram i sitt examensarbete till att "...aktivt miljöarbete ger både legitimitet och en stärkt position på marknaden samt är nödvändigt för företagets fortsatta existens." Detta var alltså redan 2004 med den gamla standarden vad Nyström och Taawo kom fram till genom att intervjua småföretagare.

Man kan sammanfatta fördelarna med ISO14001 enligt de intervjuade som, bra verktyg för systematiskt miljöarbete som ger bra kontroll och överblick. Ett måste inom de flesta branscher och för att få delta i statliga och kommunala upphandlingar, samt ett viktigt kundkrav för samtliga. Ingen har direkt sagt att de märkt att de tjänar på det eller, med undantag för Akademiska Hus, sagt att de använder det som marknadsföringsargument. De flesta har alltså inte egentligen listat fördelar utan sagt att vi måste ha detta för att kunna överleva som företag. Att ha ISO14001 är främst därför en självklarhet för de flesta. Bengt på Italienska Bil antyder att vore det inte för den saken, så hade de eventuellt siktat in sig på kvalitets-certifikatet först, men eftersom påtryckningarna från kunderna är så starka så har de infört certifierat miljöledningssystem först med inslag av kvalitetsledningssystem. I ärlighetens namn skall jag säga att samtliga har uttryckt genuin tillfredsställelse över den överblick och kontroll över miljöledningsarbetet som ISO14001 ger. Ordning och reda, var ett uttryck som förekom flitigt under intervjuerna.

När det gäller nackdelar på ISO14001 har mina intervjupersoner obenäpna att klaga och det de sagt har alltid mildrats av positiva aspekter, detta kan man antingen tolka som att Lars på SIS har rätt när han säger att både de som jobbar med systemet och ISO14001 har mognat och utvecklats så att det kanske inte finns så mycket att anmärka på. Eller så handlar det om avsaknaden av alternativ. Helén säger ju tex att hade de inte haft ISO14001 hade de fått ha något annat, kanske något eget, men att det underlättar ju att ha något färdigt som man kan pricka av emot. Till de nämnda svårigheterna hör att beskriva miljömålen och att kunna mäta dem, erfar Staffan. Men han lägger också till "...men även om det tar emot så är det ju för en god sak." Det är ett bra exempel, kritiken mildras genomgående av konstateranden som detta. Detta tyder givetvis också på att intervjupersonerna är förhållandevis mogna människor som verkar ha en balanserad syn på saker. De inser att inget är gratis, man måste jobba och kämpa litet om man ska åstadkomma något. Därmed inte sagt att kritiken inte skulle vara berättigad. Det kan ju till och med vara så att i och med att kritiken framsades motvilligt och eftertänksamt att den är särskilt valid för den som säger det. Kanske till och med att andra kan känna igen sig också. Några stora generaliseringar går ju inte att göra här heller, eftersom de intervjuade inte bara kommer från olika branscher och har därmed förmodligen väldigt olika behov, utan åter igen, det rör sig snarare om ett axplock än någon slags representativ grupp inte minst med anledning av antalet intervjuer.

Jag får känslan av att Akademiska Hus har investerat väldigt mycket i miljöledningen och Helén själv andas stolthet och beslutsamhet när det gäller hur viktigt detta är. Det kan ju vara ett sammanträffande att Akademiska Hus är ett statligt ägt företag, men med tanke på Kretsloppsdelegationens rapport angående påbudet att ställa miljökrav (Kretsloppsdelegationen 1997:209) kanske det inte är inbillning från min sida att de satsat väldigt mycket på detta. När jag försöker luska om de redan fått ekonomiska fördelar genom införandet av ISO, svarar Helén något undvikande att detta är ju en stor satsning och det tar tid innan det betalar sig. Trots att tjäna pengar på sitt certifikat eller som en biprodukt av sitt miljöledningssystem nämns både i flera av böckerna och även av Lars på SIS, är det ingen av de intervjuade som säger det direkt när jag frågar om fördelarna med ISO14001. Detta kan naturligtvis bero på flera saker:

1. De som arbetar med ISO14001, bekymrar sig inte över, eller kommer inte i kontakt med eventuella uträkningar på vad de tjänar i pengar på exempelvis energieffektivisering och dylikt.
2. De tänker inte på det eftersom de ser det som ett egenvärde att ha bättre miljöprestanda.
3. Alternativet till att inte ha certifikat är lika med lägga ned företaget enligt de flesta intervjuade, i förhållande till vilket eventuella vinster i pengar är sekundärt.

Man kan inte dra några slutsatser i fråga om hur män och kvinnor agerar eller använder sin position som miljöchef/samordnare från mitt lilla material. Men ett intressant sammanträffande är att båda kvinnorna uttryckte sig genomgående mer konkret både när de förklarade hur deras arbete fungerar och när de beskrev fördelar och nackdelar med ISO14001. Vissa av männen gav också konkreta exempel, men jag upplever att männen talade från en generell synpunkt i högre grad än de två kvinnorna gjorde. Kanske är det så att några av männen jag talade med är i större grad involverade i policyarbetet. Detta är något som behöver i så fall undersökas närmare och kan mycket väl visa sig vara helt felaktigt antagande, eftersom gruppen är alldeles för liten för generaliseringar. Den som intresserar sig för manligt och kvinnligt uttryckssätt eller vill undersöka maktstrukturerna närmare, kanske kan få uppslag till frågor och vidare forskning.

De flesta av de tillfrågade ansåg att det fanns någon form av påverkan mellan arbetet med miljöledningssystem och privat miljöengagemang. Antingen man tyckte det var direkt, indirekt eller en form av symbios, så svarade 5 av 7 jakande på frågan, jag räknar även Stefan här fast han anser att förhållandet är det omvända eftersom han anger en koppling mellan sitt egna miljöengagemang och det arbete han utför.

Staffan och Helén drar direkta paralleller mellan arbetsuppgifter och personligt miljöengagemang. KA tycker att det är ett symbiotiskt förhållande mellan arbetsuppgifter privatliv och vad man plockar upp ifrån media. Linda är också inne på samma spår, hon säger att hon tolkar medierapportering med hjälp av kunskaper hon fått av sitt arbete med ISO14001, men att hon i övrigt inte är mer miljömedveten än någon annan i sin omgivning. Samtidigt menar jag att den kunskap hon räknar upp angående produktansvar och lagstiftning ger en utökad medvetenhet i form av djupare kunskaper och förmåga att ifrågasätta. Hon säger ju också att hon är mer kritisk till larmrapporter än sin omgivning tack vare dessa kunskaper. Naturligt och glädjande nog, uppger Lars på SIS att han lever som han lär och låter sina kunskaper ifrån arbetslivet genomsyra vardagen. Min mening är inte att göra mig lustig, utan jag anser att det tyder på att man har tagit till sig sina kunskaper ordentligt när man kan tillämpa det konkret och är villig att göra det på ett privat plan.

De två som svarade nekande på frågan om arbetet med ISO14001 påverkat deras eget miljöengagemang är Gunnar och Bengt. Gunnar har en poäng när han säger att hela syftet med ett miljöledningssystem är ju att det ska påverka hur man utför sitt arbete, detta är den påverkansgrad han är villig att ge den. Men han trodde inte riktigt på att certifikatet eller arbetet med ISO14000 kunde ha någon effekt utanför arbetet tex på miljöandan, varken för honom själv eller de anställda. I efterhand tyckte jag det var intressant att han nämner ändå innehavandet av ISO14001-certifikatet och Svanenmärkningen som ett sätt att visa förtroende mot både kunder, myndigheter, grannar och de anställda. Min analys av den paradoxen är att han är övertygad att ett miljöcertifikat som sådant inte genererar någon överspillseffekt till privatlivet och heller inte genererar marknadsmässigt annat än uppfyllda förväntningar för att det är något som alla gör. Han har nog inte reflekterat över att det också kan ses som en effekt på personalen, eller åtminstone en förväntad effekt, att visa sitt ansvarstagande på detta sätt. Bengt trodde heller inte att arbetet med miljöledningssystemet eller certifikatet gjorde någon skillnad på hans eget miljöengagemang. Han resonerade som så att vi i Sverige är ganska miljömedvetna ändå och detta inte gör varken till eller från. Han funderade också på om inte det faktum att de är ett tjänsteföretag och därmed inte har ett så omfattande system, kan ha att göra med att han inte tycker sig märka någon skillnad. Däremot talar han engagerat om vikten att behålla intresset för miljöledningssystemet, att undvika slentrian och att de genom medveten satsning har fått bra gensvar

från personalen och att de nu engagerar sig genom att komma med förslag på förbättringar av systemet.

Helén tycker sig se en stolthet och en samhörighet som genereras av miljöarbetet, när exempelvis fastighetsskötare eller vaktmästare fått utbildning i korrekt miljömässig hantering av bränslen. Detta skulle ju kunna vara helt enkelt att vem som helst känner sig ju nöjd när man lärt sig något man upplever som viktigt och praktiskt att kunna, eller att det är som Linda säger att som miljöchef kommer man oftare i kontakt med de personer som är engagerade. KA lyfter fram ett systemtänkande här, dels menar han att medierapporter med relevans för deras verksamhet har en stor påverkan på vad som diskuteras på arbetsplatsen, som exempel nämner han koldioxidutsläpp. Dels att dessa diskussioner i sin tur höjer medvetenheten och underlättar miljöledningsarbetet.

Jag känner att jag bara skrapat på ytan när det gäller hur arbetet med miljöledningssystem påverkat dem som jobbar med det och hur förekomsten av ett miljöcertifikat påverkar alla som jobbar på ett certifierat företag. Med hjälp av mina intervjupersoners reflektioner skulle jag kunna sammanställa exempelvis en enkät för en större, kanske även kvantitativ undersökning.

En annan koppling som vore intressant att undersöka i sammanhanget är den med ISO arbetsmiljöledningssystem. Tyvärr har jag inte några djupare kunskaper i ämnet, jag vet bara att de är uppbyggda enligt ungefär samma struktur (Brorson & Almgren. 2005:19). Det är kanske med hjälp av arbetsmiljöledningssystemet man skulle kunna se om medarbetarna upplever någon typ av ökad stolthet eller samhörighet och också om ett miljöledningssystem påverkar positivt arbetsmiljön på ett sådant sätt att kommunikationen mellan mikro och makro nivåerna ökar (Max-Neef:1991:57).

Diskussion

Det råder enighet bland mina intervjupersoner att ett ISO14001-certifikat eller något likvärdigt är i det närmaste ett måste för den som vill göra affärer. Inte minst för att offentliga upphandlingar ställer krav på strukturerat miljöarbete (Kretsloppsdelegationen 1997:209). Dessutom uttrycker samtliga sin uppskattning för ett strukturerat miljöarbete, vilket kan antingen tyda på en allmänt rotad insikt om nödvändigheten att sträva efter en hållbar utveckling (Bruntlandrapporten: IV. Conclusion) eller en resignation inför situationen med krav från kommuner, staten och övriga kunder. Av de listade fördelarna kan jag egentligen inte se om det rör sig om ett genuint miljöintresse hos företaget i stort eller om det handlar om att bita i det sura äpplet. För att avgöra det skulle det behövas större riktade underökningar. Däremot tycker jag att intervjupersonerna jag talade med gav ett intryck av att vara genuint intresserade, vare sig det rörde sig om ett mer professionellt utformat intresse eller var kombinerat med en privat övertygelse. Jag blev något överrumplad när jag insåg att det jag under nästan hela arbetets gång sett som en övervägande positiv lista av fördelar, vid närmare granskning visade sig vara en lista av måsten. De motvilligt angivna nackdelarna som jag fick i de allra flesta fall truga fram, visar sig vara berättigade funderingar kring tillämpningen av standarden. För trots att den skall vara generisk, kan en miljöchef i en tjänsteorganisation kämpa med motivationen och en i ett säljföretag har svårt att rättfärdiga den omfattande dokumentationen. Ytterligare en annan miljöchef upplever frustration över att revisionerna inte tillför något nytt. Vilket ger en undran om hur nästa version kommer att se ut, kommer man att ha just dessa funderingar i åtanke? Lars på SIS bekräftade att det snart är dags för en revision av ISO14001, eftersom revideringarna sker med ungefär 4 års intervaller. Vad ska ISO14001 vara? Kan en standard bidra med inspiration genom revisionerna, eller måste den vara alltid statisk?

Kanske är ISO14001 en matris som förr eller senare kommer till en punkt då man måste börja ifrågasätta sitt system och sitt tankesätt. Frågan är vem som skall stå för förändringen på den punkten, företagen, som tillämpar och utvecklar den efter eget huvud och sina egna behov? Eller ISO själv, som från centralt håll kommer med nya kreativa vinklar? Du kan bara effektivisera ditt miljöledningssystem och din produktion så länge genom att göra som vanligt fast med miljövänliga alternativ. I och med kravet på ständig förbättring, kommer i alla fall en del att komma till en punkt då man inte har alternativa lösningar eller så är de experimentella och bedöms för dyra. För att uppfylla kravet på ständig förbättring måste man till slut kanske ompröva gamla definitioner om ett framgångsrikt företag. Har man själv inom företaget kommit fram till detta är det både intressantare och kreativare och mer heterogent, än om det skulle komma från någon slags centralt håll. Det intressanta med detta vore själva mängden av olika kreativa lösningar, det skulle kunna generera en enorm kreativitet. En ytterligare fördel med att dessa lösningar skulle komma från företagen själva och inte pådyvlas uppifrån, vore att varje bransch skulle få utveckla sina egna lösningar och det skulle kunna sprida inspiration till andra. En viss tendens till detta tycker jag mig se hos Akademiska hus, som säger att de kommit till den punkt då de själva utvecklar och förenklar tillämpningen på standarden för bättre funktionalitet och bättre lösningar. Helén Möller säger också att de blir kontaktade av konkurrenter som är nyfikna på hur de har gjort med tillämpningen. Här finns tydligt en annan ringar på vattnet effekt, som vore intressant att undersöka vidare. Det får bli en annan uppsats att utforska kopplingen om hur företag kan påverka och berika varandras lösningar för en mer miljömedveten verksamhet. Även KA talar om att inte fästa för stor uppmärksamhet vid standardens bokstav, utan tolka andemeningen i standarden och tillämpa den på sin verksamhet.

Så var är maskrosorna i ISO14001? Är det kanske så att hela miljöledningssystemets kontrollapparat syftar till att kontrollera trädgårdsmästaren i hans försök att anlägga sin maskrosfria

*Illustration av
Piia Tainio*

gräsmatta? ISO14001 angriper inte trädgårdsmästarens fördomar gentemot maskrosen utan kontrollerar hans utrotningsförsök, så att han inte ska använda för starka gifter. Och ej att förglömma: möjliggör fortsatt försäljning av ekologiska maskrosbekämpningsmedel! Vi kan alltså inte kontrollera naturen, vi kan bara kontrollera oss själva och hur vi hanterar vår medverkan i naturen och samhället. Eftersom människan också är en del av naturen kan vi alltså inte fullvärdigt kontrollera varandra heller, det finns alltid maskrosor bland oss som trotsar regler. Därför är det effektivaste att få människan att *vilja* kontrollera sig själv och då kan vi börja skönja ärliga försök till självreglering. Det är intressant att för de flesta intervjuade var det kundpåverkan som var det viktigaste incitamentet till denna självkontroll. För att använda maskrosmetaforen kan man säga att det var grannarna som krävde att de rensar sin gräsmatta för att maskrosorna inte ska spridas till grannarna, eftersom de själva arbetat hårt med att hålla sin gräsmatta maskrosfri. Detta är förstås att anta att maskrosorna är av ondo, de symboliserar i så fall oreda, dålig struktur, kanske även dålig moral. Då skulle ISO14001 stå för ogräsbekämpning med valfria miljövänliga ogräsmedel. Detta är vad ISO14001 är för de allra flesta: ett nödvändigt arbete för att tillfredsställa kunder (grannarna) och hålla ogräsbekämparna (konsulterna) i arbete och för att kunna stoltsera med en helt grön ogräsfri gräsmatta (ISO14001-certifikatet) som ett bevis för sitt hårda arbete och sitt miljöengagemang. Ett verktygs användning beror alltid mer på användaren än på verktyget. Ett annat sätt att använda ISO14001 vore att äta upp maskrosorna, bjuda grannarna på maskrosvin och -sallad. Det är klart att gräsmattan vore då befläckad med gula blommor och ogräsbekämparna vore kanske arbetslösa, för att inte tala om tillverkarna av miljövänliga ogräsmedel. Även om grannarna kanske skulle gilla vinet och salladen, kanske de hellre vill hålla sina gräsmattor rena från maskrosor än göra sig besväret med att skörda dem... Och vad är nu detta en metafor för? Den som vågar kunde använda ISO14001:s principer för att få en ännu mera ekologiskt genomtänkt verksamhet, men det är inte säkert att ISO-revisorerna skulle känna igen det. Det är inte ett dugg mindre arbetsamt, men kan kanske vara billigare eftersom man hoppar över konsulterna (ogräsbekämparna) och certifikatet uteblir kanske, det är ju maskrosor i gräsmattan. Å andra sidan plockar man ju dem innan de sätter frö för att göra sitt vin, så de sprids ju faktiskt inte till grannarna lika lätt eftersom de har fullt upp med att förnya sig på den platsen de växer på. SIS och ISO är representanter från ogräsbekämparna, de representerar företagets ansträngningar att uppnå hållbar utveckling (Bruntlandrapporten: IV. Conclusion). Deras ansträngningar för att uppnå en hållbar utveckling färgas naturligt nog av företagets behov. Naturligtvis kommer de inte att försöka hitta försonande drag hos maskrosen eller på annat sätt införliva den i trädgården som ett accepterat element. Det ligger dem närmare till hands att söka efter bättre och miljövänligare bekämpningsmedel. På ett sätt kan man säga att kejsaren faktiskt inte har några kläder eftersom maskrosorna tar aldrig slut, men å andra sidan så har ISO heller inte hävdat att de skulle ta slut. De får alltså sälja sitt ogräsmedel så länge det finns köpare för det fungerar ju till viss del, men vill man något djupare, då får man kombinera med annat, det säger även Lars på SIS när jag frågar hur man kan rädda världen med ISO14001. Han skrattar och säger ”Nej, men ISO14001 är ett litet steg på väg, men sen krävs det att man jobbar med andra saker också. Det är ju viktigt, för ett företag som infört ISO14001, måste ju också hela tiden gå vidare - steget längre.” Det gör kanske inget att kejsaren inte har några kläder, han har ju aldrig påstått att han skulle ha det...

En kombination av tankesätten i ekologiskt fotavtryck och ISO14001 skulle kunna vara en bra idé. Eftersom fotavtrycket saknar möjlighet att inkludera ackumulerade toxiner, medan dessa tas upp på sätt och vis av ISO14001 genom kravet att utvärdera betydande miljöaspekter gällande både tidigare avslutad verksamhet, pågående och framtida planerad sådan (Brorson & Almgren. 2005:17). En intressant iakttagelse som KA gjorde i förbifarten, var att han använde uttrycket gemensam symbolbild om miljöcertifikatet. Det skulle ju definitivt vara intressant att titta vidare på vad det skulle kunna betyda, både internt och externt. Tyvärr föll det bort i komprimeringen av intervjun, men jag tyckte det var intressant ändå att nämna med framtida studier i åtanke.

Vi kanske står vid ett vägval: antingen köper de större rikare företagen upp de mindre och jobbar miljövänligt enligt business as usual fast med miljövänligare alternativ. Eller också lyckas de mindre

resursstarka, som måste vara kreativa, skapa bra alternativ till själva sättet att göra affärer på. Det skulle innebära ett verkligt paradigmskifte. Skulle kanske utvecklingen av ISO mot hållbar utveckling i sammanhanget istället symboliseras av de vilda maskrosorna som växer vid sidan av? De som hittar alternativa vägar mot hållbar utveckling, men som låter sig inspireras av ISO14001 med sin ordning och reda och sina miljövänliga bekämpningsmedel. ISO14001 som är ett generiskt system borde kunna innefatta även dem i sin trädgård.

Slutsatser

Hur certifikatet är att upprätthålla varierar stort, från ett självklart arbetsmoment till svårigheter i tillämpningen. Dyrt enligt en del, värt sitt pris enligt andra.

Det råder enighet bland mina intervjupersoner att ett ISO14001-certifikat eller något likvärdigt är i det närmaste ett måste för den som vill göra affärer. Den affärsmässiga effekten blir därför att den som har ISO14001-certifikat får fortsätta göra affärer.

Samtliga uppger strukturerat miljöarbete med god överblick som en positiv effekt av certifikatet.

De flesta upplever en symbios mellan sitt privata miljöintresse och sitt arbete med miljöledningssystem. Denna koppling varierar nästintill på personlig basis. Slutsatsen är den att en större kvantitativ undersökning med flera frågor som täcker flera kognitiva områden behövs för att över huvud taget kunna generalisera kring detta.

En intressant slutsats jag drar när jag jämför både mina skriftliga källor och muntliga är att de flesta av dem förenas i ett systemtänkande kring hållbar utveckling där man utgår ifrån en ansvarstagande inställning genom den cybernetiska cirkeln. Att lära sig av sina misstag och inte sopa dem under mattan.

Referenslista:

- Almgren, Richard. Brorson, Torbjörn. Enell, Magnus. 2008: *Miljöarbetet stärker affärerna*. Uppsala Publishing House Uppsala.
- Alvesson, Mats och Sköldbäck, Kaj 2008: *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Studentlitteratur och författarna Narayana Press, Danmark
- Axelsson, Ulrik. Almgren, Richard. Hjelm, Olof. 2003: *Effektivare miljöledningssystem- en studie om brister, behov och möjligheter till förbättring*. Naturvårdsverket. Stockholm
- Brorson, Torbjörn. Almgren, Richard. 2005. *ISO14001 – för små- och medelstora företag*. Stockholm: SIS Förlag AB
- Capra, Fritjof. 1997: *The web of life: A new synthesis of mind and matter*. Glasgow: Caledonian International Book Manufacturing Ltd
- Chambers, Nicky. Simmons, Craig. Wackernagel, Mathis. *Sharing Natures Interest: Ecological Footprints as an indicator of sustainability*. 2000. Earthscan Publications Ltd. London
- Cohen, Philip. 1988. *Telemarketing*. Lund: Studentlitteratur.
- Ehrenfeld, David. 1993: *Beginning Again: People & Nature in the New Millennium*. Oxford University Press. New York.
- Engblom, Maud. 1997: *ISO 9001 och ISO 14001 i praktiken*. Studentlitteratur. Lund.
- Klingvall Oskar. 2007: *Möjligheter och problem med miljöledningssystem ISO 14001– En fallstudie av Lantmännen Agroetanol AB*. C-uppsats på Miljövetarprogrammet vid Linköpings Universitet i Norrköping
- Kretsloppsdelegationens rapport 1997: *Strategi för kretsloppsanpassade material och varor*. Stockholm: Gotab
- Max-Neef, Manfred. 1991: *Human scale development: conception, application and further reflections*. The Apex Press. New York.
- Nyström Monica, Taawo Anna 2004 *Miljöarbete i småföretag via miljöledningssystem: drivkrafter till och effekter av införandet av ISO14001 och EMAS Examensarbete*, Ekonomiprogrammet på Samhällsvetenskapliga och ekonomiska utbildningar vid Luleå Tekniska Universitet
- Ryen, Anne. *Kvalitativ Intervju: från vetenskapsteori till fältstudier*. 2004 Liber AB. Malmö
- Seymour, Daniel T. 1992. *Marknadsundersökningar med kvalitativa metoder*. Göteborg: IHM Förlag AB
- Steiner, Dieter. 1993. Human Ecology as a Transdisciplinary Science, and Science as Part of Human Ecology, i *Human Ecology – Fragments of Anti-Fragmentary Views of the World* (Steiner, Dieter & Nauser, Markus, red.): 47-76. London/New York: Routledge.
- WWF *Living Planet Report* 2006.

Muntlig källa:

Intervju med Lars Jonsson, projektledare på SIS, den 090422, se bilaga 3.

Referenslista Hemsidor:

ISO:s hemsida 081126 och 090408: www.iso.org

CEN:s hemsida 081126: www.cen.eu

SWEDAC:s hemsida 081126: www.swedac.se

NUTEK:s hemsida 081213: www.nutek.se

Faktabankens hemsida avd juridik, brott och straff 090420: <http://faktabanken.nu/avlyssning.htm>

Bruntlandrapporten på FN:s hemsida 090430: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm#I>

Bilaga 1 intervjufrågor

Person/befattning att fråga efter: ISO-/miljöansvarig, Kalitetsansvarig, vice VD/VD. *I kursiv stil står eventuella motfrågor jag förutsett inför samtalet.*

Intro:

Hej mitt namn är Piia Tainio, jag skriver Magisteruppsats vid Lunds universitet i Humanekologi. Jag undrar om du har tid att hjälpa mig med att svara på några frågor om effekterna av er ISO miljöcertifiering?

Hur lång tid tar det? Jag har 7 frågor i ämnet varav drygt hälften är ja/nej frågor. I tid uppskattningsvis 5-10 min.

Varför skriver du om detta? Jag skrev min Kandidatuppsats om ISO som humanekologiskt verktyg och fick mersmak, jag ville undersöka hur folk på certifierade företag upplever miljöcertifikatet.

Vad är humanekologi? Det är ett perspektiv där man koncentrerar sig på växelverkan mellan individ, samhälle och miljö. Man försöker förstå företeelser som påverkar vår miljö genom tvärvetenskapliga metoder, genom bland annat att tolka naturvetenskapliga fakta genom humanistiska perspektiv tex historiska och sociala hänsyn.

Frågorna

1. Vill du vara anonym?
2. Om nej, kontrollera namn.
3. Är det ok att jag spelar in samtalet för exakthetens skull? Det är ok för mig om du vill att jag bara antecknar.
4. (man/kvinna?)
5. Ålder?
6. Befattning/yrkestitel?
7. Hur länge har du jobbat på företaget?
8. Hur skulle du karaktärisera din yrkesroll inom företaget?
9. Upplever ni några fördelar av ISO-miljöcertifieringen?
10. Vilka? (ekonomiska, ekologiska, inga alls, marknadsmässiga, rekryteringsmässiga)
11. Upplever ni några nackdelar av ISO miljöcertifieringen?
12. Vilka? (ekonomiska, ekologiska, inga alls, marknadsmässiga, rekryteringsmässiga)?
13. Upplever du att ditt arbete med ISO 14001 påverkar dig privat?
14. På vilket sätt?
15. Tusen tack för hjälpen! Är du intresserad av att få e-mail med länk till uppsatsen när den är klar? E-mail adressen?

Redigerad version av frågorna

Jag tyckte att istället för att utgå ifrån olika manus för intervju per telefon och på plats, så sammanförde jag de frågor som jag tycker är intressantast till ett manus. Två frågor tillkom: frågan nr 6 och fråga nr 12. Planen var att för nästa gång jag intervjuar någon på plats kan jag istället ha nyckelord som jag ska låta dem prata kring, så jag får några lite friare intervjuer - om tiden tillåter. Det blev dock inga fler intervjuer på plats. Detta manus blev testat första gången med KA 091020. Även här används samma introduktion som i föregående manus.

1. Vill du vara anonym?
2. Om nej, kontrollera namn.
3. Är det ok att jag spelar in samtalet för exakthetens skull? Det är ok för mig om du vill att jag bara antecknar.
4. Ålder?
5. Befattning/yrkestitel?
6. Hur kom det sig att du började jobba med miljöledning?
7. Hur länge har du jobbat på företaget?
8. Hur skulle du karaktärisera din yrkesroll inom företaget?
9. Vilka fördelar upplever ni av ISO-miljöcertifieringen?
10. Vilka nackdelar upplever ni av ISO-miljöcertifieringen?
11. På vilket sätt upplever du att ditt arbete med ISO 14001 påverkar dig privat?
12. På vilket sätt, om alls, upplever du att certifikatet påverkar miljöandan bland de anställda?

Bilaga 2 : Presentation samt översikt frågor och svar

Presentation av intervjupersoner följt av roster med översikt av frågor och svar.

förnamn	efternamn	titel	företag	företagsbeskrivning	Cert år	Anonym?	kön	ålder	Tid i företaget
En källa på Atlas Copco: KA			Atlas Copco Rock Drills AB	Produkter och tjänster inom gruvdrift, bygg och anläggning.	2000	ja	man	52	18 år
Linda	Elmén	Miljöchef	Canon Svenska AB	Leverans och tillverkning av bildteknik, produkter och lösningar.	1999	nej	kvinn	36	Sedan 1996
Helen	Möller	Miljösamordnare, Akademiska hus syd.	Akademiska hus	Statligt ägd fastighetsförvaltning	2004	nej	kvinn	58	1993, syd sedan 98
Staffan	Luterkort	Miljö och kvalitetschef, (civilingenjör)	IKAROS AB	Produkter och tjänster: marknadsför och utvecklar en effektiv totallösning för att förbättra arbetsmiljön inom tillverkningsindustrin.	2001	ja. Godkände transkriptionen via e-mail 20/11-08.	man	64	5 år (arbetat 15år med miljöfrågor)
Stefan	Larsson	Miljö och kvalitetsansvarig	ESAB	svetsning och skärning	2000 och 2005	nej	man	52	27 år
Bengt	Appelkvist	Miljöchef (bland annat)	Italienska Bil AB	import och försäljning av bilar.	2003	nej	man	48	Sedan 1987, som miljöchef 1år.
Gunnar	Johansson	Miljö och kvalitetschef	Tissue Europe(SCA)	mjukpapperstillverkning	mer än 2år ca år 2000	nej	man	50	Sedan 1979

Förnamn	Hur kom det sig att du började jobba med miljöledning?	Karaktärisera din yrkesroll inom företaget?	Upplever ni några fördelar av ISO miljöcertifieringen?	Upplever ni några nackdelar av ISO miljöcertifieringen?	Hur upplever du att ditt arbete med ISO14001 påverkar dig privat?	Påverkar certifikatet miljöandan bland de anställda?
K.A	Pga erfarenhet av produktion & kvalitetscertifieringen, naturlig utveckling.	Med i ledningsgruppen. Divisionschef.	Man får in en systematik och sätter mål och att målen är offentliga och följs upp av resp. ledningsgrupp.	Nej, om man tar andemeningen i certifikatet istället för bokstavigt, så är det inte särskilt svårt.	Ja, symbios mellan privatliv, mediarapportering och hur man tolkar ISO i sitt arbete.	Alla är medvetna om certifikatet, medierapportering skapar debatter och medvetenheten underlättar mitt arbete.
Linda	internrekryterad, tekniker från kameran, sedan miljösamordnare, sedan interntrevisor, sedan miljöchef.	Miljö, kvalitets och produkt-säkerhetsansvar. Stort inflytande i Sverige, mindre på Europeanivå.	Kundkrav för att delta i upphandling. Man driva andra frågor därigenom, tex miljökrav på tjänstebilar.	Dokumentationen omständig, svårt att få förståelse i organisationen för det, inte anpassat för säljorganisationer.	Kunskap om lagstiftning, produktansvar mm. Kritisk till medias miljö-rapportering, förstår företagsbeslut genom ISO- strukturen.	Miljödiskussionen följer media-rapporteringen, man verkar stolt över sitt certifikat och miljöarbete. Träffar mest engagerade personer.
Helen	Stor erfarenhet inom företaget, lämplig kandidat i samband att hon gick ner i arbetstid, eftersom tjänsten inte är på heltid.	Miljöspecialist i koncernens miljö nätverk, följer upp miljölednings-program väljer miljölednings-system.	Att ha en agenda, en checklista. Ger styrka att driva igenom saker: för att behålla certifikatet måste vi... osv	Ganska byråkratisk och lite svårbegripligt för gemene man.	Ja, "strukturfachist" även privat. Uppmärksamhet vid rätta saker, rigorös källsortering.	Berättar om stolthet att lära sig miljöriktig hantering och i att tillsammans göra ngt för miljön.
Staffan	ej ställd	ansvarig för uppdatering av ISO-system kvalitet och miljö, samordnar & ansvarar för revisionerna.	Kundkrav, självklarhet att föregå med gott exempel. Bättre effektivitet & precision (syftar även till ISO9001).	Lite tungrott, besvärligt beskriva miljö mål & mäta dem. Ibland oenighet med externtrevisor ang avvikelser.	Ja, blivit mer miljömedveten & uppmärksam på brister, försöker göra rätt från början.	ej ställd
Stefan	ej ställd	ansvarig för miljö och säkerhet mm, beslutsfattare.	Stora fördelar: Kunden efterfrågar & värdefullt med extern part i utveckling av miljöledningssystem.	Njae, det kostar väl lite, fördelarna väger upp det.	Nej det är snarare tvärt om.	ej ställd
Bengt	Tog över efter den som gick i pension.	Ansvar & logistik: eftermarknad, service o reservdelar.	Delta i kommunala & statliga upphandlingar. Mer systematiska. Inkluderat delar av ISO9001.	Nej. Det tar ju lite arbete bara	Nej, inte alls: Vi är nog rätt miljömedvetna i Sverige ändå. Ser ISO som ett arbetsredskap.	Mycket idéer från personal, de har blivit mer engagerade. Nyckeln är att undvika slentrian genom förnyelse.
Gunnar	Var miljöchef när miljöledningssystem blev aktuella. Vi hade redan kvalitetsledningssystem.	Ingår i brukets ledningsgrupp, driver ett förbättringsprojekt. Stort inflytande.	Strukturerad ordning på verksamheten. Kundkrav. Alla har det, det förväntas. Har Svanen med.	Nej, kritisk till kostnaden i förhållande till nyttan av extern revision. Gäller även kvalitet & energi.	Nej det tror jag inte.	Ska påverka arbetet genom struktur & rapportering. Tror inte det påverkar diskussionerna på jobbet. Ser Svanen & ISO14001 som ett förtroende att förvalta externt och internt.

Bilaga 3: Intervju med representant för SIS

Genomförd 090422 ca16:30.

1. Kontrollera namn. *Lars Jonsson*
1. Är det ok att jag spelar in samtalet för exakthetens skull? *ok*
2. Befattning/yrkestitel? *projektledare, miljöprojekt*
3. Kan du beskriva verksamhets område? *SIS är en idéel förening, våra medlemmar är Svenska företag, stora och små, flera myndigheter och organisationer. SIS har till uppgift att samordna svenska intressen i det internationella arbetet i att utveckla/ta fram standarder.*
4. Kan du beskriva SIS roll i förhållande till ISO14001 i synnerhet? *Vi är ISO:s representant i Sverige och vi tar fram standarder i bl.a ISO 14000-serien, det är totalt sett ett 20-tal standarder i den serien. Dessa behandlar förutom miljöledningssystem även regler för hur man gör livscykelanalyser, för hur man ska arbeta med miljömärkning och miljödeklarationer. Hur man ska mäta växthusgaser, hur man ska mäta miljöprestanda i en organisation osv. Inom SIS organisation har vi tekniska kommittéer där det sitter representanter för i princip alla stora svenska företag och väldigt många små och medelstora företag som följer det internationella arbetet. När det är internationella förhandlingar så åker vi iväg med en svensk delegation som är med i förhandlingarna och då diskuterar man hur texterna ska utformas som ska stå i standarden och om man ska ändra någonting eller lägga till någonting... för det är ju så att alla standarder ses ju över vart tredje eller vart fjärde år.*
5. ISO14001 sågs väl över senast 2004, är det dags för att se över den snart igen? *Ja det är dags för en ny utgåva snart.*
6. Har ni någon roll eller kontrollfunktion gentemot ett företag om är ISO-certifierat? *Nej det har vi inte pga att man anser det viktigt att skilja på själva standardiseringsarbetet och på hur man använder standarden på marknaden. Det är certifieringsorganen runt om i Sverige, som sköter certifieringen av de företag som vill ha ett ISO14001-certifikat. Precis som i andra länder. Men SIS ägnar sig inte åt att utfärda certifikat.*
7. Vad har ni för roll i förhållande till ackrediterade företag? *SWEDAC (styrelsen för teknisk ackreditering) ackrediterar de företag som ska fungera som certifieringsorgan. Däremot så samarbetar vi med SWEDAC på så sätt att vi ser till att de alltid har de senaste utgåvorna av standarderna. Och att SWEDAC alltid är informerad om de nya standarderna som snart kommer. Eftersom de måste ligga tidigt ute med att skriva de föreskrifter som gäller för certifieringsorganen. Dvs de krav som certifieringsorganen måste uppfylla för att kunna utfärda certifikat. När det gäller kontakten med de olika certifieringsorganen är det SWEDAC som håller i det.*
8. Så att om det är någon som kontrollerar de ackrediterade företagen så är det SWEDAC i så fall? *Ja.*
9. Vad skulle du säga var det övergripande syftet med ISO14001? *Att erbjuda ett verktyg för de organisationer som vill arbeta med att ständigt förbättra sitt miljöarbete. Förbättra sin organisations miljöprestanda. Det är ett verktyg för strukturerat miljöarbete.*
10. Många av de intervjuade som verkar inom olika typer av produktion, bil försäljning med flera traditionellt sett miljövänliga branscher har sagt till mig att för dem är ISO14001 en nödvändighet för att kunna fortsätta sin verksamhet. Vad säger du om det? *Så är det ju. Idag är det ju ett krav i en upphandlingssituation tex. Om du har ett företag och lämnar en offert till en inköpare till ett annat företag, då frågar ju de om du har ett ISO14001certifikat. Svarar du ja då, är du med i upphandlingen, men svarar du nej då är risken ganska stor att man lägger din*

offert åt sidan. Det hänger dels ihop med att många företag som själva är ISO14001-certifierade de har själva en miljöpolicy som säger att de ska ställa miljökrav i upphandlingen. Så där är det nästan en förutsättning för att man ska få vara med att göra affärer överhuvudtaget att man arbetar med miljöfrågor på ett strukturerat sätt. Då är det ju enklast att visa upp ett ISO14001-certifikat för att man ska få vara med i leken så att säga.

11. Jag har stött på väldigt lite kritik över huvud taget mot ISO14001, vad tror du det beror på? *Jag tror att det har att göra med att det är ett system som mognat och de företag som arbetar i enlighet med ISO14001, de har också mognat. Jag tror att i början när det här var något nytt, så var det även nytt för de allra flesta företag att jobba med miljöfrågor på det här sättet. Men i takt med att man satt sig in i de här frågorna så har man ju märkt att detta inte är så komplicerat och byråkratiskt som man sade i från början. För det var ju många som sade i början att det här med miljöledningssystem det skapar bara en massa administration och byråkrati och det leder inte till någon förbättring, men nu har ju ISO14001 funnits i 14år, så nu kan man ju se att det faktiskt leder till förbättringar.*
12. Men den gamla ISO14001 som kom ut i 1996, det var ju milsvid skillnad i hur den var utformad, så en del av kritiken var ju kanske befogad den gången? *Jo det var den och nu när det gått ett antal år så har man ju också utvärderat resultaten av sitt miljöarbete inom de företag som jobbat med ISO14001 och vi har ju också tittat på det där, så att alla ser att det finns en affärsnytta med att jobba med ISO14001, på det sättet att du minskar din miljöpåverkan och du gör också effektiviseringsvinster på det sättet att du kanske minskar din energiförbrukning av olika insatsvaror, du får en effektivare sophantering, så att ofta leder det ju till att man tjänar pengar också på sitt miljöarbete.*
13. Tror du personligen att den som arbetar med ISO14001 påverkas även privat av det? Hur är det med dig själv? *Ja det tror jag. Jag är väldigt engagerad i miljöfrågor. Det har jag egentligen varit väldigt länge, redan innan jag började arbeta på SIS också. Vi har väldigt stränga inköpsregler hemma hos oss (skrattar). Det gäller allting, hur vi transporterar oss och allting, så att jag lever som jag lär i största möjliga utsträckning.*
14. Hur ska man rädda världen genom ISO14001? *Det kommer man inte att göra(skrattar)! Nej, men ISO14001 är ett litet steg på väg, men sen krävs det att man jobbar med andra saker också. Det är ju viktigt för ett företag som infört ISO14001 måste ju också hela tiden gå vidare, steget längre. Vissa företag kanske låter det stanna där, man skaffar ISO14001-certifikat, spikar upp det på väggen och känner sig nöjd. Men om man tittar på de företag som jobbar seriöst med miljöfrågor, de vill ju gå vidare och kanske tittar på sina produkter i nästa steg och börjar göra livscykelanalyser på sina produkter för att se vad man kan förbättra i sina produkters miljöprestanda. Sen går man vidare för att se hur man kan kommunicera vidare det ut på marknaden och så att kunderna får veta hur den här produkten är i miljöhänseende jämfört med andra produkter på marknaden. Det finns många andra saker... och hela klimatfrågan är ju aktuell just nu, även om det inte är det enda problemet. Men det är nånting som det är viktigt att man arbetar med. Att effektivisera sin energianvändning och minska sitt bidrag till växthuseffekten.*
15. På sätt och vis så innefattas ju allt det där inom kravet av ständig förbättring... *det gör det ju...* Så på sätt och vis så får man ju aldrig luta sig tillbaka på lagrarna efter att man blivit certifierad, utan måste jobba vidare? *Nämen visst, så är det definitivt när man jobbar med ständig förbättring. Man kanske märker att man behöver använda verktyg på olika sätt, som livscykelanalyser och så går man vidare liksom och får hjälp med ständiga förbättringar med de verktyg som finns.*
16. Tusen tack för hjälpen! Är du intresserad av att få e-mail med länk till uppsatsen när den är klar? E-mail adressen? *Ja tack. Det är alltid intressant.*

Bilaga 4: Sammanfattningar av intervjuerna med miljöcheferna

Här är komprimerade versioner av intervjuerna med samtliga Miljöchefer och Miljösamordnare. Ha i åtanke att jag följt fritt frågorna och valt att här sammanfatta det viktigaste.

ESAB

Stefan Larsson (52) är Miljö, kvalitets och säkerhetsansvarig på ESAB med beslutsansvar. Han svarar engagerat på mina frågor och ger ett trevligt intryck. Han antyder att det var hans miljöengagemang som lett till att han börjat arbeta med ISO, det framgår av att han svarar på frågan om han tror att arbetet med ISO har påverkat honom privat med ”jag tror snarare det är tvärt om”. Av detta får jag idén att utveckla en fråga till för att fråga mina intervjupersoner om hur det kom sig att de började arbeta med miljöledning. Dock är jag här för bunden vid mitt manus för att komma på att ställa den frågan helt oförberett. Stefan upplever en stor nytta med att ha ett strukturerat miljö- och säkerhetsarbete genom ledningssystem och att ha en genuint intresserad extern part till hjälp vid utvecklingen av sitt miljöledningssystem. Själva certifikatet finns det en del kunder som är intresserade av att de har, så det innebär en marknadsmässig fördel. Angående nackdelarna säger han att det skulle väl vara att det kostar en del pengar då, men när jag trugar om han tycker det kan vara betungande att upprätthålla menar han att det inte är det i förhållande till nyttan. Under intervjun framkommer att både Stefan och ESAB tar miljöfrågor på allvar, de har infört ISO 14001 på hela företaget och omfattat även alla 8000 anställda i det. Det är vanligare att certifiera endast sin produktionsenhet menar Stefan, men att de valt att även till exempel inkludera lokala försäljare oavsett var i världen de befinner sig. Han säger också att det inte finns någon större vits med att ha ett miljöledningssystem om det inte används för att leda verksamheten. Vid ett tillfälle när jag berättar om mitt intresse för miljöcertifikat uttrycker han den åsikten att miljöutvecklingen till exempel i Argentina, Indien och Indonesien är intressantare än den i Sverige, jag förstår det som en kommentar till mitt val av uppsatsämne, men missade att följa upp det. Jag gissar att han menade att det är intressantare vad som händer på miljöfronten i dessa länder än i lilla Sverige och kanske varit därför ett intressantare studieämne.

Tissue Europe

Gunnar ingår i brukets ledningsgrupp och driver ett förbättringsprojekt.

”Det är ju ett strukturerat sätt att ha ordning på verksamheten” säger Gunnar på frågan om fördelar med ISO14001 och påpekar att ”kravet i standarden driver oss till att verkligen ha det”. Gunnar säger att det är ett viktigt krav från kunderna även om det inte är någon press man känner varje dag utan det handlar om att antingen ha det eller ej : ”Det är fråga om 'on' eller 'off' antingen har man eller har man det inte, och har man det inte ja då kan man inte sälja. Det är en förutsättning för att göra affärer”.

När jag undrar om han tror på några ytterligare bonusfördelar tex marknadsandelar eller rekrytering av certifikatet, säger han att det är inte så att man går ut och säger det, utan det är så vanligt med ISO14000 alla har det ju. Med andra ord förstår jag Gunnar som att det är ingenting man använder för att trycka på i tex reklam eftersom alla förväntas ha det. Gunnar säger också att ”man förväntas vara ett miljöansvarstagande företag och då kan man säga ingår de här certifikaten.” Dessutom, fortsätter han, är hela vårt sortiment Svanen-märkt, så vi har krav på oss från den märkningen med. Detta är ett sätt för oss att visa förtroende mot externa aktörer: kunder, myndigheter, grannar osv - och även de anställda. Man ska ju visa att man värnar om miljön.

Om nackdelar? Nej inte certifikatet som sådant, däremot de externa revisionerna är nog inte så givande. Det kostar mer än det ger. Den höga kostnaden för revisionen av systemet står inte i proportion till vad den uträttar. De avvikelser som man rapporterar är oftast sådana vi redan vet. Det kommer oftast inget nytt på revisionsmötena. När jag frågar om det kanske inte är ett ganska gott betyg på deras arbete,

skrattar han lite och säger, ja det kan väl i och för sig hända! Men annars så tycker jag det känns lite onödigt. Det är kanske inte riktigt rätt resursanvändande, det finns annat vi skulle kunna lägga de pengarna på som skulle gynna miljön bättre, menar Gunnar. Detta är inget unikt för miljöledningen utan det är på samma sätt med kvalitetsledningen och energiledningen. Fast skulle man ta bort det skulle det kunna få negativa konsekvenser, funderar han vidare, det är ju ett förtroende man förvaltar.

Här kommer avbrott på ca 1 timme pga att Gunnar ska ha ett möte.

När jag frågar om arbetet med ISO påverkat Gunnar privat på något sätt, funderar han och säger ”nej det tror jag inte, utan det är nog ett annat miljöintresse jag har. Det är inte fanatiskt på något sätt, jag är inte sån som köper ekologiskt i onödan eller så. Jag tänker ju i många fall på miljöfrågor men jag vet inte riktigt hur jag ska säga det.” Avslutar han. När det gäller frågan om certifikatet påverkat miljöandan bland de anställda specificerar Gunnar att det är snarare miljöledningssystemet än själva certifikatet som i så fall påverkat. Han påpekar att det ju är på sätt och vis meningen med hela standarden att den ska strukturera upp arbetet och därigenom göra att man vet vad man gör, att rätt kompetens finns, samt instruktioner och rapportering. Däremot så tror han inte att det i sin tur påverkat diskussionerna på fikarasten, han tror det ligger för långt ifrån.

Atlas Copco

KA har lång erfarenhet av produktion och är medlem i ledningsgruppen på Atlas Copco. Han ser som störst fördel av ISO14000 att miljömålen är publika och följs upp av respektive ledningsgrupp. Då jag frågar om han tycker det kan vara några nackdelar med ISO svarar han tveklöst nej, men när jag trugar och frågar om det inte kan vara bökigt eller jobbigt någon gång svara han:

”Det här beror ju på vad man gör det till också. Tar man det för en praktisk vinkling av vad man vill få ut av det hela och inte tar exakt varje bokstav och penetrerar den, utan försöker få nåt resultat utav intentionerna av ISO 14000- då upplever jag det inte som bökigt och stökigt. Utan att tolka av det här och lägger upp en handlingsplan – det är ju det som ligger lite grann på mitt bord för vår verksamhet. ISO 14000 är ju relativt kortfattad och ger en hel del guidelines men inte så mycket pekpinrar.”

Och senare spontant angående ISO:

”jag tror att när man bestämmer sig för att kliva på ISO 1400-tåget så blir det en allmän översyn utav verksamheten som ger en ett språng, som kan bli både större och mindre. Men när man väl tagit språnget och blivit certifierat så jobbar man med ständiga förbättringar. Jag tror att det finns både en initial och en långsiktig finess att ha det. ”

När det gäller privatlivet och ISO säger han att det är en symbios mellan dessa. Vad man läser och hör i medierna, tar man med sig och det påverkar hur man sätter upp målen i verksamheten, ”så att de ska ligga i linje med de mål som finns i övrigt i samhället, återvinning, koldioxid utsläpp och vad det nu vara månde. Det är väl det som är på tapeten både privat och på företaget.” Apropå miljöandan säger han ”Certifikatet som sådant gör väl det att alla är medvetna om att vi är certifierade. I sin förlängning så påverkar vår miljöpolicy var och ens arbete mera konkret.” När jag frågar om eventuell miljödebatt på företaget, menar han att det nog i högre grad är avhängigt av media vad som debatteras, men ”Vi har ju mycket diskussioner kring utsläpp och koldioxid och den typen av frågor. Det är klart att det faller tillbaka i arbetet och gör arbetet internt lättare också.” säger han.

Jag undrar om inte ISO certifikaten kan underlätta i kommunikationen för förbättringar i rutiner och göra det litet mer diplomatiskt när man vill att någon ska ändra rutiner internt och hos underleverantörer, liksom förhindra anstöt. KA tycker att de inte har något behov av att slå någon i huvudet med ISO-certifikat. Han upplever inte heller att någon skulle ta anstöt av den typen av kommunikation. Han medger att ISO regelverket kan ge en gemensam plattform som lägger nivån för den typen av kommunikation.

Akademiska hus

Helén Möller har avancerat inom företaget specialiserat sig på miljö inom akademiska hus. Jobbat framför allt med förvaltning en del projekt. Hon följer upp miljöledningssystem en stöttepelare inom verksamheter hjälpa andra inom företaget och inom projektverksamheten. Hon träffar projektledarna minst två gånger för att förvissa sig om att ISO14001 följs. Hon jobbar också inom koncernens miljönätverk. Fördelen är att man har en agenda, en innehållsförteckning så att man inte tappar något, säger hon när jag frågar om fördelarna med ISO 14001. Den ger också lite styrka när man vill driva igenom saker tex ”för att kunna behålla certifikatet så måste vi jobba på det här sättet.” fortsätter Helén. Helén bokar också in revisionerna och förbereder personalen för dem. Igår läste hon upp utlåtandet från senaste revisionen för den avdelning det berörde och sedan fick hon förklara ”fikonspråket” för dem.

Den är ju ganska byråkratisk ändå, säger Helén när hon pratar om ISO 14001. Hon fortsätter: och när vi byggde upp systemet så gjorde vi det i ännu högre grad enligt ISO. Sedan har vi ju lättat på det, att ISO strukturen är ju mera för oss miljösamordnare och ledningen osv att hålla koll på. De som jobbar ute i ”verkligheten” så att säga där går vi mera in på miljöaspekterna och lägger upp systemet mer praktiskt. De behöver ju inte tänka på hur dagordningen för ledningens genomgång ser ut. Helén menar att en ytterligare nackdel är att systemet kan vara lite svårbegripligt för gemene man, så hon får agera översättare. Men för egen del tycker hon att det är tryggt att ha det såhär och rätt skönt att ha det på papper ”vi har det här”. Även revisionerna upplever hon som en trygghet och bekräftelse på att man står på bra grund i sitt miljöarbete. Helén tror också att certifikatet har givit dem fördelar framför allt marknadsmässigt, hon tror också att de (Akademiska hus) har ett gott rykte om sig när det gäller den typen av frågor. Det visar sig mest genom att andra fastighetsägare hör av sig för att höra hur de jobbar. ”vi märker ju också när vi går ut på den öppna marknaden och söker hyresgäster att många hyresgäster ser det som en fördel att vi är certifierade och jobbar aktivt med de här frågorna.” Helén kan inte se några nackdelar med certifikatet varken ekonomiska eller andra. Vill man ha ett bra miljöarbete som ger ekonomiska fördelar på sikt och få ordning och reda... Vi hade väl kunnat få dessa fördelar även utan certifikatet, men då hade vi fått ha något annat system som håller ordning och reda på det, säger hon. Visst hade det gått utan, men det har ju hjälpt att ha certifikat. På frågan på vilket sätt hon blivit påverkad privat av sitt arbete med ISO14001, säger hon lite småskrattande att hon är ju lite strukturfaschist så det går in i vartannat. Även på miljöfronten har sopsorteringen blivit mer rigorös, hon skrattar och säger att hennes man inte vågar slänga något utan att fråga henne, eftersom sopsorteringen är rätt ologisk. Hon åker kollektivt till jobbet ofta och tänker sig för när hon tar bilen.

Vi träffas några dagar senare på Heléns kontor på Akademiska Hus på Ole Römers väg i Lund. Vi hämtar kaffe från kafeterian på nedervåningen innan vi sätter oss för att tala. Helén är mycket vänlig och kunnig, hon tar sig tid att kolla upp sådant som hon inte har i huvudet tex vilket bränsle som används till lövblåsarna som jag helt apropå frågar om (ett bränsle som är fossilt visserligen, men miljömärkt). Helén berättar detaljerat om vilka steg man tog för att till slut certifiera sig. Man började så smått med några detaljer för att så småningom efter flera års noggrant arbete kunna pricka av hela listan som krävdes för att få certifikatet. Hon berättar om den stolthet som medarbetarna uppvisar när de till exempel gått en kurs i hur man hanterar bränslen på ett korrekt och miljömässigt sätt. Hon upplever att den ökade kompetensen och vetskapen att göra något bra för miljön tillsammans ger upphov till stolthet hos de anställda.

Dessvärre upptäcker jag en tid efteråt att bandspelaren inte spelat in, trots att jag kontrollerade den på plats. Därför är alla citaten från telefonintervjun då bandspelaren hade spelat in och jag har använt det ihågkomna och antecknade materialet från intervjun på plats mycket försiktigt.

Ikaros

Staffan var mycket trevlig att intervjuas, han ställde intresserade motfrågor till mig i slutet på intervjun. Han var försiktig med sitt medgivande och fick först det nedanstående till påseende efter vilket han gav sitt medgivande att använda hans namn. Han är miljö- och kvalitetschef på Ikaros sedan 5 år tillbaka, har arbetat med miljöfrågor i 15 år. Han är stolt över Ikaros och nämner även att de fått en utmärkelse av Kungen: Årets nybyggare 2006. När det gäller fördelar med certifikatet nämner han kundkrav och effektivare och mer strukturerat arbete. För honom är det en självklarhet att vara miljö- och kvalitetscertifierade med tanke på att Ikaros arbetar med totallösningar för förbättring av arbetsmiljön för företaget inom kemikalie och tillverkningsindustrin. Det är självklart att de ska föregå med gott exempel. När det gäller nackdelarna tycker han att det visst kan vara lite tungrott ibland och de är heller inte alltid överens med den externa revisorn om vad som behöver göras när det gäller avvikelser, men även om det tar emot så är det ju för en god sak. Till svårigheterna hör att beskriva miljömålen och att kunna mäta dem. Han har personligen upplevt att han blivit mer miljömedveten och att han blivit mer uppmärksam på brister även privat. När jag frågar hur det visar sig skrattar han och säger: jag försöker göra rätt från början!

Italienska Bil

Bengt Appelqvist har arbetat inom företaget sedan 1987 och det senaste året som miljöchef sedan företrädaren gått i pension. På frågan om hur det kom sig att han började arbeta med miljöledning skrattar han och svarar "Jag var tvungen – tänkte jag säga!" det var följder av olika saker som ledde till att Bengt fick ta över efter den miljöchef som gick i pension, enligt honom själv fanns det ingen särskild anledning. Förutom miljö har Bengt även hand om logistik och eftermarknad (service och reservdelar). Jag uttrycker min fascination över ett bilföretag som har miljöcertifiering och Bengt svarar med "har inte alla det?" han menar att man måste ha det för att kunna sälja bilar i dagens läge över huvud taget. Dessutom, poängterar han, har både kommuner och staten det som skall-krav för att få delta i upphandlingar. Detta är också den största fördelen av att ha ett miljöcertifikat "för vår del är detta ett skall-krav". Sedan finns det en massa andra fördelar med det här, säger Bengt, som att vi blir lite mer systematiska. Vi har gått ett steg längre än bara rent miljöcertifikat, vi använder en liten del inom kvalitet också (ISO9001 min anm.), när man nu ändå har ett system så kan man lägga in en kvalitetsdel i den. Det finns tankar om att även så småningom certifiera kvaliteten säger, Bengt. Han antyder att miljöcertifikatet är ett måste och att kvalitetscertifieringen är ett önskemål och jag får intrycket att de valt att prioritera miljöcertifieringen pga yttre tryck, annars hade de kanske satsat först på kvalitetscertifiering. Eventuell kvalitetscertifiering har det dock inte ännu i intervjuande stund beslutats om. Bengt tycker att han inte har sett några nackdelar av miljöcertifikatet, det tar ju en del arbete men det är ju inget negativt. Han var mycket uttrycklig i att säga att han inte ser några nackdelar med det. När jag frågar om arbetet med ISO14000 påverkat honom privat, låter han lite road och häpen när han säger "Nej, det kan jag inte påstå [...] Jag har inte blivit mer miljömedveten eller nånting sådant själv." Han menar att vi är rätt miljömedvetna i Sverige i stort och att ISO14000 är mer ett system som möjliggör ett systematiskt miljöarbete. Bengt uttrycker en stor självklarhet när det gäller att förbättra miljöarbetet och menar att de är nog så de flesta gör. Eftersom de är ett tjänsteföretag och inte ett tillverkande företag så blir det ju inte riktigt samma sak, inte lika omfattande. Certifikatet har gjort en hel del enligt Bengt för miljömedvetenheten i företaget totalt. En av de märkbaraste effekterna är att anställda visar sitt engagemang med idéer och förslag till förbättringar. De är definitivt mer engagerade. Det svåra är ju, enligt Bengt, att hålla engagemanget vid liv. Han fortsätter: det var väldigt stort de första

två åren, sen blev det slentrian. ”Det är det som är det svåra att det inte ska bli slentrian. För att motverka det där har vi det senaste året arbetat med att förnya det där systemet börja tänka lite annorlunda och hitta nya vägar. Detta för att skapa engagemang och hålla igång det.”

Canon

Linda svarade noggrant och på ett trevligt sätt på mina frågor. Tonen under intervjun var vänskapligt saklig. Hon har arbetat på Canon sedan 1996 och avancerat från tekniker på kameran sidan genom miljösamordnare och internrevISO till sin nuvarande post som miljöchef sedan 2003.

Linda tycker sig ha ett ganska stort inflytande på organisationen i Sverige, eftersom hon deltar i ledningsmöten och rapporterar direkt till VD:n. Ofta kommer dock beslut från Europa-nivån som Linda inte har något direkt inflytande över, utan har att anpassa besluten till svenska förhållanden. Hennes arbetsuppgifter, är varierande: allt från detaljer som batterisortering till övergripande målsättningar och policy. Detta finner hon intressant och stimulerande, om än något ensamt. Till sin hjälp har hon en administratör på deltid. Utöver ansvaret som miljöchef, vilket är den mest arbetskrävande posten, har hon även kvalitets- och produktsäkerhetsansvaret. Linda poängterar vikten av kundrelationerna och kundkraven, framför allt som drivkraft för själva certifieringen ”Det är ju kunderna som efterfrågat att vi ska certifiera oss, annars gör man ju inte ett såhär stort arbete om det inte är någon nytta i det.[...]Om vi inte hade det här, skulle vi inte kunna ha någon verksamhet.” Hon menar också att det finns synergieffekter av certifikatet som exempelvis ökat miljöengagemang och att man kan driva andra frågor som tex miljökrav på tjänstebilarna genom det. Den enda nackdelen som hon ser det, är att det kan vara svårt att få förståelse för den mängd dokumentation som systemet kräver. Linda menar också att det märks att ISO14001 är ursprungligen skapad för produktion ”Visserligen har man anpassat den för processororienterad verksamhet, men jag tycker ändå att den kanske inte riktigt fungerar i säljorganisation ändå.” Hon hade inte tillgång till exempel för tillfället, eftersom hon hade behövt gå in i systemet för att få dem, men detta är den uppfattningen hon har.

Av den privata påverkan som ISO-arbetet haft för henne tog hon först och främst upp mängden kunskap hon fått inom svensk lagstiftning och produktansvar mm. Vad gäller allmän miljömedvetenhet tycker hon inte att hennes familj är extrema på något sätt, utan sopsorterar som alla andra, tänker på vad de handlar och hur mycket de konsumerar både varor och energi. Hon tycker däremot att hon har blivit mer kritisk till medias rapportering kring miljöfrågorna jämfört med hennes vänskapskrets, samt att hennes arbete givit henne annan insyn i tex hur och varför företag väljer att fatta vissa beslut och inte andra. Dessa kunskaper menar hon, gör att hon kan genomskåda exempelvis larmrapporter, vilka ofta kan vara baserade på ganska ytlig information. Linda upplever att miljö-engagemanget på Canon är god, men poängterar också att hon troligtvis träffar oftare de engagerade människorna än de oengagerade. Intensiteten och ämnena på miljödebatten på Canon varierar även beroende på mediareporteringen och inte bara efter vad som sker internt på företaget i miljöväg. Det finns en stolthet för miljöcertifikatet och det gedigna miljöarbetet som bedrivs, erfar Linda och hon tror att detta är något folk har med sig till privatlivet också. Hon säger också att detta är bara den uppfattning hon har och att det inte finns några siffror eller statistik bakom den. Vad folk egentligen tycker är givetvis jättesvårt att bedöma.